

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Zeynalov Anar Abbas oğlu

“İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafında dövlətin iqtisadi rolu”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 “İqtisadiyyat”

İxtisaslaşma: İqtisadi nəzəriyyə

Elmi rəhbər:

i.e.d., prof.Ə.P.Babayev

Magistr proqramının rəhbəri:

i.e.d., prof.Ə.P.Babayev

Kafedra müdiri : i.e.d., prof.Ə.P.Babayev

BAKİ - 2016

Mündəricat

Giriş	3
I FƏSİL. İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasının nəzəri və metodoloji əsasları. 8	
1.1 İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşdırılmasının obyektiv zəruriliyi və səciyyəvi xüsusiyyətləri	8
1.2 Elmi, texniki innovasiyaların yeni iqtisadiyyatdakı rolu	20
II FƏSİL. İnnovasiyalı iqtisadiyyatın perspektiv inkişaf istiqamətləri və dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti	33
2.1 Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti və onun formaları	33
2.2 İnnovativ inkişaf strategiyası və onun işlənilib hazırlanmasında dövlətin rolu	41
III FƏSİL. Müasir dövrdə cəmiyyətin innovasiyalı inkişafının səmərəliliyi	55
3.1 İnnovasiya iqtisadi rəqabətin və inkişafın əsasıdır	55
3.2 İnsan kapitalı innovasiyalı iqtisadiyyatın əsas amili kimi	63
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	73
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT	76
РЕЗЮМЕ	80
SUMMARY	81

Giriş

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. İnnovasiya fəaliyyəti deyərkən istehsal, kommersiya, idarə etmə və sosial proseslərin səmərəliyini artıran elmi tədqiqatların və təcrübi-konstruktor işlərinin (ETTKİ) nəticələrinin praktiki tətbiqi nəzərdə tutulur. İnnovasiya prosesi nəticəsində yeni və ya təkmilləşmiş məhsul, xidmət təklif olunur. Eyni zamanda innovasiya texnoloji prosesləri, idarə və təşkil etmə proseslərində tətbiq oluna bilər. İnnovasiya fəaliyyəti cəmiyyətin intellektual fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönələn nəticədir.

İnnovasiya – layihənin hazırlanmasında, planlaşdırılmasında, istifadəsində keyfiyyət üstünlüklərinə malik olan yeni məhsul, xidmət və texnologiyalar və ya yeni təşkilati - iqtisadi forma şəklində ifadə olunan, əvvəlki məhsul və ya təşkilati formalarla müqayisədə əlavə iqtisadi və ya ictimai mənfəəti təmin edən innovasiya fəaliyyətinin nəticəsidir.

Bir ölkənin iqtisadi inkişafı, istehsalda istifadə faktorların qədərliyi və xarakterindən asılıdır. Bu səbəblə əmək, sərmayə və təbii qaynaq miqdarı ilə bərabər texnoloji inkişaf, təşkilati faktorlar və bəşəri sərmayə təcrübəsi kimi məhsuldarlığı artıran amillərində nəzərə alınması lazımdır. Ən inkişaf etmiş ictimai səviyyənin "İnformasiya Cəmiyyəti" olaraq adlandırılmasının arxasında əsas səbəb, məlumatın strateji üstünlüyündən qaynaqlanmaqdadır. Digər istehsal faktorlarına görə böyük üstünlüklər təmin edən məlumat faktoru, iqtisadi inkişafın ən fundamental itələyici gücünü təşkil edir.

İnnovasiya proseslərinin tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasında dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissəsi olan innovasiya siyasəti vasitəsilə həyata keçirilir. Bu siyasətə uyğun olaraq ölkədə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün müvafiq innovasiya strukturlarının, başqa sözlə innovasiya mərkəzlərinin, texnoloji biznes-inkubatorların, texnoparkların yaradılması nəzərdə

tutulmuşdur. Bundan başqa, “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə Elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya” da innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları şəbəkəsinin genişləndirilməsi bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur

Problemin aktuallığını şərtləndirən digər amil qıt olmayan həтта gedərək zənginləşən, tükənməyən həтта yayıldıqca dəyəri artan bilik, qlobal rəqabətdə ölkələrin ehtiyac duyduğu ən əhəmiyyətli faktor halına gəlmişdir. Bu səbəblə ölkələrin iqtisadi inkişaflarında məlumatın istehsalı, genişləndirməsi, istifadəsi və mübadiləsi kimi ünsürlər gedərək daha strateji rolları öhdəsinə götürməkdən. Qlobal rəqabət gücünü artırmaq istəyən ölkələr, ixtisaslaşmış əmək yəni bəşəri sərmayə, araşdırma inkişaf etdirmə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və onların təmin edilməsinə zəmin hazırlayan bir təşkilati quruluşa ehtiyac duymaqladırlar.

Bilik iqtisadiyyatı, ən geniş tərifiylə bilik cəmiyyətinin iqtisadi quruluşunu araşdıran bir iqtisadiyyat sahəsidir. Bu bölmənin alt təbəqələrində isə, məlumatın çıxarılması, istifadə və yayılmasını təşviq edən bir "ictimai quruluş (məlumat cəmiyyəti)" ilə "bəşəri sərmayə" və araşdırma-inkişaf etdirmə fəaliyyətləri ilə texnoloji inkişafın iqtisadi təsirlərini araşdıran və yeni böyümə modellərini də ehtiva edəcək şəkildə "texnologiya və yenilik iqtisadi "iştirak etməkdədir.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. Müasir dövüdə iqtisadi inkişaf üçün elmi inkişaf və texnoloji dəyişiklik çox əhəmiyyətlidir. Son illərdə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) analizləri göstərir ki, elm, texnologiya və innovasiya iqtisadi performansında mühüm rol oynayır. İnnovasiyalı iqtisadiyyat makroiqtisadi böyümənin və davamlı iqtisadi inkişafın kilid nöqtəsini təşkil edir. İnkişaf etmiş ölkələr başda olmaq üzrə, bir çox ölkələrdə əhəmiyyəti anlaşıldıqca innovasiyalı iqtisadiyyat, dövlət siyasətinin mərkəzi halına gəlmişdir. Bu siyasətlər istiqamətində, innovasiya üçün lazım olan şərtlərin təmin edilməsi, dövlətlərin ən əhəmiyyətli vəzifələrindən biri halını almışdır. Bu iş, ölkəmizdəki yenilikçilik profilini Avropa

Birliyi ölkələrindəki bu mövzudakı inkişafı əsas götürərək ortaya qoymağı və daha yaxşı olma istiqamətində yol xəritəsi göstərməyi məqsəd qoymaqladır.

Bir çox hökumətlər iqtisadi siyasətlərini elm, innovasiya və texnologiyanın önəminə görə formalaşdırmağa çalışırlar. Fransa, Avstrya, Yaponiya, Koreya, Portuqalya və İspanya kimi ölkələr son illərdə öz elmi, texnoloji və innovativ siyasətləri böyük həcimdə genişləndirmişlər.

Freeman (1995) texnologiyanın yaradılmasında üç anlayışın çox əhəmiyyətli olduğunu ifadə etmişdir. Bunlar; ixtira, innovasiya və yayılma. Elm və texnologiya siyasəti bütün bunların cəmidir. Freeman'a görə; görüş bir fikir və prosesdir, innovasiya isə görüşün istifadəyə keçirilməsidir ki, bu bəlkə texnoloji dəyişmə bəlkə də texnoloji inkişafdır. Yayılma isə icad sonrası innovasiyanın bazarlarda istifadəyə başlanmasını ifadə edir.

Bunun üçün dövlət hüquqi bazanı formalaşdırır və bu məsələnin həlli üçün tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirir. Müasir dövrdə müvəqqətiyyətli iqtisadi siyasətin əsas formalarından biri kimi ortaya çıxan innovasiyalı iqtisadiyyat hər bir hökumətin prioritet məsələlərindən biri olub.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasında və inkişafında dövlətin üzərinə düşən çox mühüm rolların özünəməxsus cəhətlərinin öyrənilməsi və inkişaf qanunauyğunluqlarını müəyyən edən amillərin sistemli təhlil olunmasından ibarətdir. Tədqiqat işinin gedişində qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi müəyyən edilmişdir.

- Innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafında dövlətin iqtisadi rolunun məzmunu, forması və problemin nəzəri-metodoloji aspektlərinin araşdırılması;
- Innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişaf tarixi;

- Müasir şəraitdə innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişafının bəzi səciyyəvi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- Elmi, texniki innovasiyaların yeni iqtisadi sistemin formalaşmasındakı rolunun müəyyənləşdirilməsi;
- İqtisadi rəqabətin və inkişafın təmin olunmasında innovasiya fəaliyyətinin xarakterik xüsusiyyətinin araşdırılması;
- İqtisadiyyatın səmərəli inkişafı üçün ənənəvi inkişaf modelindən innovasiyalı modelə keçidi təmin edən amillərin müəyyənləşdirilməsi.

Tədqiqatın predmeti və obyektı. Tədqiqatın predmetini müasir dövrdə sürətlə dəyişən rəqabət mühitində ayaqda qala bilmək üçün dövlətlərin iqtisadi fəaliyyətləri zamanı məhsullarını, xidmətlərini və istehsal üsullarını davamlı olaraq dəyişdirmələri və yeniləmələri, iqtisadi və ictimai fayda təmin edəcək yeni fikirlər, üsullar, məhsullar və s. inkişaf etdirmək və bunların tətbiq edilməsi probleminin araşdırılması təşkil edir. Tədqiqatın obyektı isə müasir dövrdə rəqabət mühitinin möhkəmləndirilməsi üçün innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasının inkişaf meylləri, innovasiya ilə bağlı, o cümlədən elmi, texniki inkişaf proseslərinin təkmilləşdirilməsi, institutların fəaliyyəti, dövlət və sahibkarlıq səviyyəsində innovativ inkişafın fəaliyyəti seçilmişdir.

Tədqiqat işinin informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuələri, qanun və digər normativ aktlar, Dünya Bankının və Beynəlxalq Valyuta Fondunun müvafiq araşdırmaları əhatə edən topluları, həmçinin ixtisaslaşmış aparıcı elmi-tədqiqat mərkəzlərinin müvafiq materialları təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiyanın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- İnnovasiyalı iqtisadiyyat sahəsində müxtəlif dövrlərdə formalaşan nəzəri müddəalar ümumiləşdirilmişdir;
- İqtisadi artımın innovasiyalı iqtisadiyyat tərəfindən təmin edilməsinin təhlili olmuşdur;

- Əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılmasında innovasiyalı iqtisadiyyatın rolunun zəruriliyinin təhlili aparılmışdır;
- İqtisadi sistemdə innovasiyalı iqtisadiyyatın özünəməxsus xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi və dövlətin iqtisadi rolunun zəruriliyi əsaslandırılmışdır.

Dissertasiya işinin nəzəri və praktiki əhəmiyyəti dövlətin innovativ iqtisadi inkişafı elmi əsaslarla yeni texnologiyalar, yeni xidmət növləri və idarəetmənin təşkili sahəsindəki yeniliklərdən daha çox səmərəli istifadə edilməsinə əsaslanır.

İşin strukturu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I FƏSİL. İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasının nəzəri və metodoloji əsasları.

1.1 İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşdırılmasının obyektiv zəruriliyi və səciyyəvi xüsusiyyətləri .

İnnovasiya ictimai, mədəni və inzibati mühitdə yeni üsulların istifadə edilməyə başlanmasıdır. Azərbaycan dilində yenilik, yeniləmə, yenilikçilik (gərək mənasını verə bilmir).

İnnovasiya, yeniliyin özündən çox nəticəsini, fərqliləşdirmək və dəyişdirməyə bağlı iqtisadi və ictimai bir sistemi ifadə edir. Məlumatın iqtisadi və ictimai faydaya çevrilməsi, dəyişməyə olan istək, yeniliyə açıqlıq və sahibkarlıq ruhu ilə qaynaşan bir mədəniyyətin məhsuludur.

İnnovasiya dedikdə, yeni əmtəə, xidmət, texnologiyalar, təşkilati forma, idarəetmə metodu şəklində öz praktiki təcəssümünü və tətbiqini tapmış ideyaların reallaşdırılması üzrə yaradıcılıq prosesi başa düşülməlidir.

İnnovasiyanı məhsul inovasyonu, xidmət inovasyonu, proses inovasyonu, təşkilati innovasiya, marketinq inovasyonu, texnoloji innovasiya, ictimai innovasiya və s. kateqoriyalara ayırmaq mümkündür.

İnnovasiya prosesi təkrar istehsal tipini, sosial-iqtisadi münasibətlərin keyfiyyətini dəyişməklə və özünəməxsus yığım forması, xüsusi sərvət strukturu və yığım effektivliyinin xüsusi qiymətləndirmə meyarları kəsb edən yeni innovasiya yönümlü iqtisadiyyatı yaratmaqla bütün təsərrüfatçılıq sisteminin fəaliyyətində hakim rol oynamağa başlayır. Nəzəri cəhətdən hazırda innovasiya iqtisadiyyatının formalaşması haqqında danışmaq olar. Bu zaman iqtisadi artım kimi istehsalın intellektləşdirilməsi çıxış edir, yəni ÜDM artımı, əsasən, elmtutumlu məhsul və xidmətlərin buraxılışı və reallaşdırılması hesabına əldə edilir.

Yenilik - fundamental, tətbiqi tədqiqatların və işləmələrin hər hansı bir fəaliyyət sferasına onun effektivliyinin yüksəldilməsi üzrə tərtib olunmuş nəticəsidir. Yenilik - elmi və texnikanın nailiyyətlərinin tətbiqi və bazar istifadəsi üzrə fəaliyyətin yalnız aralıq yekunudur. Yenilik intellektual məhsulun növlərindən biri şəklində, məsələn, kəşf, anlayış, elmi yanaşma, eyni prinsip, standart, tövsiyə, metodika, yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsula sənədləşmə, patent, səmərələşdirici təklif, ixtira, “nou-hau”, marketing tədqiqatlarının nəticələri və s. formada təsbit edilə və rəsmiləşdirilə bilər. Yenilik termininin sinonimi “yenicə” anlayışı sayılır ki, bu da əvvəllər mövcud olmayan hər hansı yeniliyi özündə əks etdirir. “Yenilik” və “yenicə” anlayışları ilə “tədqiqat”, “ixtira” və “kəşf” anlayışları sıx əlaqədardır.

Yaranma səbəblərinə görə innovasiya strateji və reaktiv ola bilər. Strateji innovasiyalar yeniliyin tətbiqi nəticəsində rəqabət üstünlüyünü təmin etmiş olur və onu tətbiq edən firma və ya dövlət elmi-texniki renta qazanır. Reaktiv innovasiyalar strateji innovasiyanı tətbiq edən rəqiblərinə çatmaq məqsədi ilə həyata keçirilir.

İnnovasiya elm və texnologiyanın iqtisadi və ictimai fayda təmin edəcək şəkildə yenilənməsi müddətidir. Yəni yaradıcılığın, ticari ustalıqla birləşdirilməsidir. İnnovasiya gələcəyi yaratmaqla və davamlı qazancılı böyümə təmin etməklə əlaqədardır.

İnnovasiyalar istehsal, iqtisadiyyat, hüquq, sosial, elm, mədəniyyət, təhsil və digər sahələri əhatə edə bilərlər.

Yeniliyin səviyyəsinə görə innovasiyalar 3 növ olur:

- bazis innovasiyalar – yeni nəsil material, avadanlıq, prinsipə yeni texnika və texnologiyaların yaranmasına yönələn investisiyalar;
- yaxşılaşdırılan, təkmilləşdirilən innovasiyalar – yeni nəsil texnika və texnologiyaların yayılması və təkmilləşdirilməsi, istehsal olunan malların və göstərilən xidmətlərin yaxşılaşdırılmasına yönələn investisiyalar;

- yanlış innovasiyalar – səmərə verməyən və ya mənfi effekt verən köhnəmiş texnika və texnologiyanın yaxşılaşdırılmasına yönələn investisiyalar.

Müasir dünya fəaliyyətlərinə bir yeniliyin qatılması şəklində aydın inovasyonların qaynaqları; yeni icadlar, yeni nəzəriyyələr, yeni anlayışlar və ya köhnədən var olan məhsul və ya üsulların inkişaf etdirilərək yenidən tətbiq olunmasıdır.

Innovasiya, iqtisadi və ictimai fayda təmin edəcək yeni fikirlər, üsullar, məhsullar inkişaf etdirmək və bunları tətbiq etməkdir. Beləcə, daha əvvəl həll edilməmiş problemləri həll etmək və ya daha əvvəl qarşılanmayan ehtiyaclara cavab vermək məqsədiylə inkişaf etdirilə ya da onsuz da var olan bir çox məhsul və xidməti daha gözəl, daha rahat, daha çox insana fayda təmin edəcək hala gətirməyi amaçlaya bilər. Bu fikirlərin həyata keçirilməsi və ortaya məhsul, xidmət və ya üsulların çıxarılmasıyla və ardından bu məhsul və xidmətlərin satılmağa və ya üsullarının tətbiq başlanmasıyla innovasiya edilmiş olur.

K.Frimen innovasiya fəaliyyətinin institusional kontekstinə üstünlük verərək qeyd edirdi ki, milli innovasiya sistemi (MİS) - iqtisadiyyatın dövlət və özəl sektorlarında fəallığı və qarşılıqlı əlaqəsi yeni texnologiyaların diffuziyasını yaradan, dəyişdirən və kömək edən institusional struktur şəbəkəsindən ibarətdir. Bu institutlara həm tədqiqatların aparılmasına cavabdeh təşkilatlar, həm də «müəssisə və milli səviyyədə mövcud ehtiyatların təşkili və idarə edilməsinə kömək edən fəaliyyət surəti» daxildir

Innovasiya prosesi, məlumatın iqtisadi və ictimai faydaya çevrilməsi olaraq təyin olunur. Bu səbəblə də texniki, iqtisadi və ictimai proseslərin meydana gətirdiyi bir bütündür. Fərdlərdə və cəmiyyətdə dəyişməyə olan istək, yeniliyə açıqlıq və sahibkarlıq ruhu ilə qaynaşan bir mədəniyyət tələb edir.

Innovasiya öz başına ayrı bir hadisə deyil, elm və texnologiya fəaliyyətinin bütün proseslərini əhatə edir. Ancaq inovasyondan gözlənilən, elm və texnologiya

fəaliyyətində bir fikrin qayda, hərəkət və nəticə baxımından faydaya çevrilməsi və bəlkə də mənə baxımından çox əhəmiyyətli olmaqla bu faydanın satışa çıxarılan, konkret bir çıxdı ilə birlikdə olması. Bu səbəbdən, isə innovasiyadır sadə mənalı bir yenilənmə deyil, yenilənmənin nəzəri mərhələsindən başlayaraq yenilik məhsulunu da içinə alan və satıla bilən xüsusiyyətini qəbul edən bir müddətdir.

Bu qədər geniş bir qayda, hərəkət və çıxdı müddətlərini əhatə edən fəaliyyətin hər ölkənin, hər bir elmi araşdırma sahəsinin, hər sənaye modulunun öz xüsusiyyətlərinə görə meydana gətirməsi təbii bir gözləmə. Yəni innovasiyadır vəziyyətə görə, yerli və milli xüsusiyyətləri olan bir hadisə. Ölkələr milli önceliklərinə görə öz innovasiya strategiyaları çəkmək məcburiyyətində. Bu isə çox asan deyil. İqtidar, beyin gücü, universitet, planlaşdırma, imkanlar, sənaye, texnologiya, sənaye və bazar kimi bütün işçilər inovasiyanın içində iştirak edən parçalar. Demək olar ki, bir ölkənin elm və texnologiyasının bütün işçilərini içinə alması lazım olan isə innovasiyadır fəaliyyətinin gedə əvvəlcə cəmiyyətin hər seqmentinin və iqtidar hakimiyyətinin hadisəni mənimsəməsi və dəstəkləməsi ilə gedə bilir.

İnnovasiyaya sosial kateqoriya kimi ondan ibarətdir ki, praktiki olaraq bütün ixtiralar enerji xərclərinin, canlı əməyin azaldılmasına istiqamətləndirilmişdir, yeni məhsuldar qüvvələrin istehsalə cəlb olunmasına imkan yaradır, əməyin və istehsalın səmərəliliyini yüksəldir, istehsal olunan məhsulların keyfiyyətini yüksəldir ki, bu da istehsal və istehlak səviyyəsinin artımına gətirib çıxarır, həyatın keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir, məhsulun keyfiyyətini yüksəldərək, xərcləri aşağı salaraq və istehsalı təkmilləşdirərək tələb və təklif, istehsal və istehlak arasında nisbətlərin qorunub saxlanmasına kömək edir, innovasiyanın işlənilib hazırlanması gedişində və istifadəsi prosesində insanın inkişafı prosesi-onun intellektual qabiliyyətinin reallaşdırılması, gələcək yaradıcı artım üçün şərait yaradılması prosesi gedir.

Innovasiya praktiki olaraq bütün ixtiralar enerji xərclərinin, canlı əməyin azaldılmasına istiqamətləndirilmişdir, yeni məhsuldar qüvvələrin istehsalı cəlb olunmasına imkan yaradır, əməyin və istehsalın səmərəliliyini yüksəldir.

İnnovativ iqtisadiyyat istehsal olunan məhsulların keyfiyyətini yüksəldir ki, bu da istehsal və istehlak səviyyəsinin artımına gətirib çıxarır, həyatın keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir.

Eyni zamanda məhsulun keyfiyyətini yüksəldərək, xərcləri aşağı salaraq və istehsalı təkmilləşdirərək tələb və təklif, istehsal və istehlak arasında nisbətlərin qorunub saxlanmasına kömək edir.

Yeni iqtisadi kateqoriya kimi “innovasiya” terminini elmi dövriyyəyə XX əsrin ilk onilliklərində avstriya, sonradan amerika alimi Jozef Şumpeter daxil etmişdir. J. Şumpeter özünün “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” (1911) işində ilk dəfə olaraq inkişafında dəyişikliklərin yeni kombinasiyaları məsələlərinə (daha doğrusu, innovasiya məsələlərinə) baxmış və innovasiya prosesinin tam təsvirini vermişdir (170).

O, istehsal funksiyası çərçivəsində innovasiya sahibkarlığının mahiyyətinin tapmağa cəhd etmiş innovasiya prosesləri nəzəriyyəsinin əsaslarını tədqiq etmişdir.

Yeniliyə texnologiyanın və idarəetmənin dəyişməsi kimi baxan alim, innovasiya prosesində sahibkarın rolunu qeyd etmiş və onu ixtira ilə yenilik arasında əlaqələndirici adlandırmışdır.

J. Şumpeter inkişafda 5 dəyişikliyi ayırmışdır:

- 1) yeni texnikanın, texnoloji proseslərin istifadəsi və ya istehsalın yeni bazar təminatı;
- 2) yeni xassələrə malik məhsulların tətbiqi;
- 3) yeni xammalın istifadəsi;
- 4) istehsal dəyişikliyi və təşkili və onun maddi-texniki təchizatı;
- 5) yeni satış bazarlarının meydana çıxması.

O sübut etdi ki, iqtisadiyyatda mərkəzi fiqur novator-sahibkar olacaqdır. J. Şumpeterə görə, innovasiya-yeni növ istehlak mallarının, yeni istehsal və nəqliyyat vasitələrinin, bazarların və sənayedə təşkilati formaların tətbiqi və istifadəsi məqsədilə baş verən dəyişiklikdir.

J. Şumperter özünün “Texniki inkişaf nəzəriyyəsi” əsərində innovasiyaya texniki dəyişikliyin iqtisadi təsiri kimi baxmışdır (170, s.18). O, istehsal funksiyası çərçivəsində innovasiya sahibkarlığının mahiyyətini tapmağa cəhd etmiş və innovasiya prosesləri nəzəriyyəsinin əsaslarını tədqiq etmişdir. Yeniliyə texnologiyanın və idarəetmənin dəyişməsi kimi baxan alim innovasiya prosesində sahibkarın rolunu qeyd etmiş və onu ixtira ili yenilik arasında əlaqələndirici adlandırılmışdır. Lakin nədənsə o, innovasiyaya verdiyi tərifdə imkanını, kadrların kəmiyyət və keyfiyyət tərkibində dəyişiklik aparılması mümkünlüyünü nəzərə almamış, effektiv yüksəldilməsi mütləqliyini göstərməmişdir.

Xartman Xauştaynın 1979-cu ildə Berlində nəşr olunan “Leitung industrieller Forchung und Entwicklund” kitabında qeyd olunur ki, innovasiya-ideyanın, təklifin, elmi-tədqiqi qərarın, modelin praktikada tətbiqi, həyata keçirilməsi və istifadəsidir (168, s.121). Lakin bu tərifdə də ideyanın bazara qədər hərəkəti nəzərə alınmır, istehsalın təşkilı strukturunda, kadrların tərkibində dəyişiklik imkanına, qəbul olunmuş ideyanın mütləq səmərəliliyinə baxılmır.

Məşhur eston iqtisadçısı V.H. Lapinə görə, innovasiya-insanların məlum tələbatını daha yaxşı ödəmək üçün yeni təcrübi vasitələrin yaradılmasına, yayılmasına və istifadəsinə yönəldilmiş kompleks prosesdir(118, s.23). Göründüyü kimi, burada innovasiya konkret obyekt kimi nəzərdən keçirilmir, təşkilati-idarəetmə, sosial və digər innovasiyalar nəzərə alınmır

Müasir dövrdə sürətlə dəyişən rəqabət mühitində ayaqda qala bilmək üçün şirkətlərimizin məhsullarını, xidmətlərini və istehsal üsullarını davamlı olaraq

dəyişdirmələri və yeniləmələri lazımdır. Bu dəyişdirmə və yeniləmə əməliyyatı isə innovasiya olaraq adlandırılır.

İnnovasiya, yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul, xidmət və ya istehsal üsulunu inkişaf etdirmək və bunu kommersiya gəlir əldə edəcək hala gətirmək üçün həyata keçirilən bütün prosesləri əhatə edir. Yeni və ya yaxşılaşdırılmış məhsul, xidmət və ya istehsal üsulu inkişaf, yeni düşüncələrdən formalaşır. İnnovasiya davamlılıqı olan bir fəaliyyətdir. Bu səbəblə, ortaya atılan, inkişaf etdirilərək işləyə biləcək hala gətirilən və nəticədə firmaya rəqabət gücü qazandıracaq şəkildə satışa çıxarılan bu fikirlərin və nəticələrinin təkrar təkrar qiymətləndirilməsi və yeni mənfəətlər üçün ümumiləşdirilərək istifadə edilməsi lazımdır. Bu sayədə doğrulacaq yeni fikirlərsə yeni innovasiya fəaliyyətlərini doğurur. Araşdırma-inkişaf etdirmə, innovasiya üçün lazım olan ən əhəmiyyətli fəaliyyətlərdən biridir.

Firmalar, varlıqlarını davam etdirmək və rəqabət güclərini artırmaq üçün innovasiya etməlidir. Bu məqsədlə;

- Xərclərin rəhbərliyi,
- Məhsul və xidmət keyfiyyətinin artırılması,
- Yeni məhsul və xidmətlərin inkişaf etdirilməsi ilə müxtəlifliyə gedilməsi.

Bu zərurətlər, isə innovasiyadır fikirlərini ortaya çıxaran ünsürlərdir. Beləcə yeni bazarlara girmək və var olan bazar payını artırmaq mümkün ola bilər.

İnnovasiya, iqtisadi böyümənin, artan məşğulluğun və həyat keyfiyyətinin açarıdır. Bütün sektorlarda fəaliyyət göstərən hər cür firmanın bütün iş sahələrində inovasyona ehtiyacı vardır. Məsələn, tekstil sektorunda fəaliyyət göstərən bir firma, yuyulduğunda qırışmayan bir parça inkişaf etdirə bilər, bir restoran komputer nəzarətli sifariş sisteminə keçə bilər, bir səyahət agentliyi online sifariş və məlumat xidməti ilə müştərilərinə xidmət verməyə başlaya bilər, bir məhsulun təslim müddətini qısaltmaq və ya bir xidmətin təqdim etmə keyfiyyətini artırmaq üçün keyfiyyət standartları tətbiqinə başlana bilər və s.

Yuxarıdakı nümunələrdə bəhs etdiyimiz kimi, xəstə təhlil nəticələrini internetdən verən xəstəxana, qırışmayan parçanı, məhsuldar pomidor toxumlarını və omega üçlü yumurtaları çıxarıb satan firmalar digər xəstəxanalara və firmalara görə rəqabət üstünlüyü qazanırlar. Yəni bu cür xidmət və məhsulların alıcıları və istifadəçiləri, rəqib mövqedəki digər xəstəxanaların və firmaların yerinə bu xəstəxanayı və firmaları seçirlər. Bu səbəbdən bu xəstəxana və firmalar daha çox müştəri cəlb edər, daha çox məhsul satar və daha böyük gəlir əldə edirlər. Beləcə daha sürətli böyüyürlər, daha çox insana iş imkanı təmin edirlər. Məhsullarını daxili bazarda satmaqla kifayətlənməyib ixrac da edirlər. Bu da işlərini daha da böyütməyə və öz ölkələrinin inkişafına və inkişafına böyük yardım təmin etmələri deməkdir.

Bu səbəbdən də innovasiyalı iqtisadi seçim edən firmaların, xəstəxanaların, restoranların, marketlərin, otellərin, bankların, və s. (yəni müəssisələrin) olduğu ölkələrdə işsizlik azalır, sahibkarların qazancları artır; hər kəs daha yaxşı şərtlərdə yaşamağa başlayar. Bir ölkədə nə qədər çox innovasiyalı müəssisə varsa, o ölkənin insanların həyat keyfiyyəti və rifahı o qədər artır, insanlar çox daha yaxşı şərtlərdə yaşayar, çox daha yaxşı xidmətlərdən yararlanırlar və çox daha yüksək gəlirlər əldə edirlər. Eyni zamanda ölkənin də rəqabət gücü artır. Bunun mənası isə, o ölkənin digər ölkələrə görə daha güclü bir mövqeyə yüksəlməsidir. Hamımızın arzusu və istəyi, hər kəsin daha yaxşı şərtlərdə yaşaması, ölkəmizin və cəmiyyətimizin inkişafı olduğuna görə, bizə bu qapıları açacaq açar innovasiyadır.

Tətbiq xarakterinə görə innovasiyalar:

- yeni əmtəə, xidmətlərin istehsalı və istifadəsinə yönələn;
- yeni texnologiyalara və istehsalın təşkilində yeniliklərin tətbiqinə yönələn;
- müəssisələrin yeni bazarlara çıxması və bazarda yeni üsulların tətbiqi;
- yeni sosial strukturların yaranması və fəaliyyəti ilə bağlı innovasiyalara bölünür.

Müəssisələrin rəqabət üstünlüklərini qoruya bilmələri üçün davamlı olaraq müasir inkişaf etmiş elmi texniki nailiyyətlərdən və təcrübələrdən istifadə etmələri lazımdır. Bunun üçün də çıxarıqları məhsulları və təqdim etdikləri xidmətləri daha yaxşı, daha faydalı, daha keyfiyyətli və daha cazibədar hala gətirmənin, etdikləri işləri daha yaxşı, daha təsirli və daha məhsuldar etmənin yollarını axtarırlar. Müştərilərin dəyişən ehtiyacları, yeni müştəri istəkləri, texnologiyadakı inkişaf kimi bir çox fürsət onların innovasiya fikirləri inkişaf etdirmələrini təmin edir.

Məsələn, müştərilərin təbii qidalarla sağlam bəslənməyə istiqamətli artan maraqlarını fərqi nə varan bir firma "üzvi Süd" çıxarmağa başlaya bilər. Üzvi süd, tamamilə təbii və sağlam bir mühitdə yetişən inəklərdən alınır və yenə təbii və sağlam bir müddətdən keçirilərək nakledilip işlənir. Sağlam və təbii qidalanmaq istəyən müştərilər digər süd yerinə orqanik süd çıxaran müəssisənin südlərini seçirlər. Bu səbəbdən bu müəssisə, müştərilərin dəyişən ehtiyaclarına (sağlam bəslənmə) və yeni müştəri istəklərinə (təbii məhsullar istifadə) cavab vermiş, bu fürsətləri istifadə edərək innovasiya etmiş olur.

Hal-hazırda sürətlə inkişaf edən və gələcəkdə həyatımızda böyük fərqlər yaradacaq olan əhəmiyyətli bir texnologiya olan nanotexnologiya, bir çox sahədə çox əhəmiyyətli innovasyonlar üçün fürsət yaradır. Nanotexnologiya tekstil, kraska, daş, su təmizləmə, elektronika, sağlamlıq, avtomobil, kompüter texnologiyası və sənayenin bütün qollarında inqilab yaradacaq xüsusiyyətdə bir texnologiyadır. Nanotexnologiya sayəsində, Amerika və Uzaq Şərq ölkələrində çətin çirklənən parçalar, qırılmayan dayanıqlı şüşələr, asan çizilməyən avtomobillər, soyuducuda pozulmayan məhsullar, bakteriya törəməsini maneə törədən məhsullar, isti və soyuğu keçirməyən izolyasiya materialları, havayı fotosintez edən nano hissəcikləri inkişaf etdirilmiş və həyata keçirilmişdir.

İnnovasiya fəaliyyətinə başlamaq üçün qaynaq ayırmadan əvvəl tutulan imkanlar arasından strateji baxımdan ən əhəmiyyətli olanın seçilməsi lazımdır. Bu seçkidə göz

qarşısında tutulacaq faktorların başında müştərilərin tələbləri və istəkləri gəlir. İnnovasiya üçün ayrılmış geniş qaynaqları olan böyük şirkətlər belə bütün fürsətləri qiymətləndirir. Əsl müvəffəqiyyət, ən böyük rəqabət üstünlüyünü təqdim edən fürsəti seçib inovasyona çevirə bilməkdir.

İqtisadiyyata rəqabət gücü qazandırmada ən yüksək potensiala sahib innovasiyadır fikrini həyata keçirməyə başlamadan əvvəl ehtiyac duyulan qaynaqların ayrılması lazımdır. Bu məqsədlə, əvvəlcə məhsul, xidmət və ya prosesin inkişaf etdirilə bilməsi üçün lazımlı məlumatlar bir araya gətirilməlidir. Yazılı olan məlumatın yanında yazılı olmayan məlumata çatmaq da böyük əhəmiyyət daşıyır.

İnnovasiya üçün kəşflərdən faydalanıla bilər. Ancaq əsl əhəmiyyətli iqtisadi qazanc olan, hələ edilməmiş bir şey etmək ya da edilməkdə olanı fərqliləşdirməkdir.

İnnovasiya, kəşf edilməmiş olanı icad etməyi deyil, dəyər yaratma yollarını kəşf etməyi hədəfləyir. Fikirlər və anlayışlar əhəmiyyətlidir

İnnovasiya, ticarət müvəffəqiyyəti tələb edir. Bir ixtira etmək, o görüşün ticarət müvəffəqiyyətini qarantıya altına almaz. Kəşfdən ticarət dəyəri olan bir məhsul ortaya çıxmadığı müddətcə də dəyər yaradılmamış olar. Misal olaraq elektrikli süpürgəni Spengler icad etdi, ancaq ticariləşdirə bilmədiyindən, bu görüş uzun müddət işə yaramadı. Hoover bir məhsul halına gətirdi və dünya səviyyəsində bu adla tanınır.

Elm və texnologiya inovasyonun əhəmiyyətli bir mədaxilini təşkil edir. Araşdırma və inkişaf inovasyonu dəstəkləyən fəaliyyətlərdən biridir. Ancaq araşdırma və inkişaf edənlərin sahibkarlıq xüsusiyyəti yoxsa dəyər yaratmaları gözlənilə, araşdırma və inkişaf nəticələri inovasyona, bu səbəbdən iqtisadi və ictimai faydaya çevrilə bilməz.

Araşdırma və inkişafa edilən investisiyanın böyüklüyü, nə firmalar, nə də ölkələr üçün rəqabət gücünün və böyümənin artacağı mənasını verməz.

Misal olaraq General Motorsun ildə 5 milyard \$-ı aşan yüksək araşdırma və inkişaf xərcləmələrinə qarşı bazar payı azalır və firma əhəmiyyətli maliyyə çətinliklər

yaşayır. İsveç, araşdırma və inkişafa ən çox qaynaq ayıran ölkə olmasına qarşı uzun dövrü iqtisadi böyümə sürəti gözləniləndi kimi yüksək deyildi. OECD ortalamasının altında idi.

Bəzi iqtisatçı alimlərinin innovasiya haqqındakı fikirləri bizim üçün çox maraqlıdır.

Roberts (1987) "innovasiya = icad + istifadə. İxtira, yeni fikirlər yaratmaq və bunları işlər hala gətirmək üçün ortaya qoyulan bütün səyləri ifadə edir. İstifadə müddəti, ticarət inkişafı, tətbiq və transferi əhatə edir, müəyyən hədəflərə istiqamətli fikirlərə və görüşlərə fokuslanmağı, bu hədəfləri qiymətləndirməyi, araşdırma, inkişaf nəticələrinin transferini və texnologiyaya əsaslanan nəticələrin geniş bir sahədə istifadəsini, yayılmasını və genişləndirilməsini də içinə alır"

Porter (1990) "şirkətlər, innovasiya ilə rəqabət üstünlüyü tutar. Inovasyona, həm yeni texnologiyaları həm də yeni iş ediş şəkillərini əhatə edəcək şəkildə geniş bir baxımdan yaxınlaşırlar "

Oslo Manuel (OECD və Eurostat, 2005) "innovasiya, yeni və ya əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirilmiş məhsul (mal ya da xidmət) və ya prosesin, yeni bir marketinq üsulunun ya da şirkət içi tətbiqlərdə, iş təşkilatında və ya xarici əlaqələrdə yeni bir təşkilati üsulun tətbiq"

Bir firma üçün innovasiya nə mənaya gəlir? Firmaların təşkilati strategiyalarının ən əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir və davamlılığı olan bir fəaliyyətdir. Təkmilləşdirilmiş və yaxşılaşdırılmış paylama performansıyla və portfelindəki yeni məhsul və xidmətlərin sayının yüksəlməsiylə satışların və bazar payının artması yeni məhsulların bazara çıxması və xidmətlərin təqdim edilmə vaxtındakı qısalma və məhsuldarlığın artması qazancın yüksəlməsi qaynaqların və zamanın daha yaxşı istifadə xərclərin azalması mənasına gəlir.

İnnovasiyon dövrü.

II Dünya Müharibəsi sonrası iqtisadçıları yenilik üstünə etdikləri işlər artmışdır. Bu dövrdə yenilik üzərindəki ən əhəmiyyətli təsirin sənaye araşdırma və inkişaf işləri olduğu müdafiə edilmişdir. Müharibə dövrünün hərbi araşdırmaları və araşdırma və inkişaf işləri əhəmiyyətli texnoloji inkişaf və yeniliklərə səbəb olmuşdur; radar, aviasiya, raketlər, yeni silahlar v.s. Ancaq müharibə sonrası hərbi xərclər olmadan əhəmiyyətli texnoloji və iqtisadi inkişaf göstərən Almaniya və Yaponiya nümunələri hərbi xərclər və araşdırma və inkişaf xərcləri ilə iqtisadi böyümə əlaqəsinin bu qədər birbaşa olmayıb daha kompleks bir quruluşda olduğunu göstərmişdir. (Sovetlər Birliyi nümunəsi)

İnnovasiya məhsulunun yaradılması ilə məşğul olan müəssisələr innovasiya prosesinin aşağıdakı mərhələlərini həyata keçirir.

- innovasiyalı inkişaf yoluna keçid haqqında qərarın qəbulu;
- innovasiya ideyasının hazırlanması;
- innovasiyalı inkişaf konsepsiyasının hazırlanması;
- innovasiyalı inkişafın əsas prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi;

- innovasiyalı inkişaf planının hazırlanması;
- innovasiyalı inkişaf planının reallaşdırılması.

İqtisadiyyatın elmi əsaslarla innovativ inkişafı yeni texnologiyalar, yeni xidmət növləri və idarəetmənin təşkili sahəsindəki yeniliklərdən daha çox və səmərəli istifadə edilməsinə əsaslanır. İstənilən dövlətin iqtisadi inkişafı elmin və texnologiyanın inkişafı, eləcə də onların tətbiqi ilə birbaşa qarşılıqlı surətdə əlaqəlidir. Odur ki, qabaqcıl ölkələrdə iqtisadiyyatın inkişafında innovasiya siyasətinin formalaşması əsas məsələlərdən biri hesab olunur.

1.2 Elmi, texniki innovasiyaların yeni iqtisadiyyatdakı rolu.

Dünya inkişafının yeni mərhələsinin səciyyəvi xüsusiyyəti insan sivilizasiyasının sənaye cəmiyyətindən postsənaye cəmiyyətinə keçid sayılır. Bu isə, hər şeydən əvvəl texnika və elmin cəmiyyət həyatının bütün tərəflərinə daha da güclənməkdə olan təsirinin global xarakteri ilə, irimiqyaslı sosial-iqtisadi və tarixi dəyişikliklərə aparan elmi texnoloji irəliləyişlərə əlaqədardır.

XX əsrin sonlarından müasir dövrümüzə qədər insan cəmiyyətində çox sürətli dəyişikliklər getmişdir. Bütün bu dəyişikliklərin əsası innovasiya ilə əlaqədardır. Elektronika, radiofizika, optoelektronika, lazer texnologiyaları, müasir materialşünaslıq, kimya və kataliz, müasir aviasiya və kosmonavtika sahələrində müəyyən edilən, bir sıra texnoloji və fundamental ixtiralar və kəşflər, müasir informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi, mikro və makroelektronika sahələrindəki alınmış nəticələr, habelə, nanotexnologiyalar elmtutumlu məhsulların yaranmasına səbəb oldu. Belə məhsulların alınmasını təmin edən texnologiyalar elmtutumlu texnologiyalar adlandırıldı.

Nəticə etibarı ilə elmtutumlu texnologiyalardan istifadə edilməsi iqtisadi inkişafın yeni bir istiqamətinin “innovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın” yaranmasına

səbəb oldu. İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modeli öz yüksək səmərəliliyini dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təmsalında sübuta yetirdi.

XX əsrin sonlarından “bilik iqtisadiyyatı” və ya “biliyə əsaslanan iqtisadiyyat” terminləri elmdə geniş yayılmağa başlamışdır. Yeni növ iqtisadiyyatı ona qədər olan aqrar və sənaye iqtisadiyyatından fərqləndirən, onun əsas amilinin bilik və insan kapitalı olmasıdır. Bu gün inkişaf etmiş ölkələrdə məhz bilik istehsalı iqtisadi artımın əsas mənbəyidir.

Dünya Bankının araşdırmalarının nəticələrinə görə: “...cəmiyyətin biliyi yaratmaq, seçmək, uyğunlaşdırmaq, gəlir mənbəyinə çevirmək qabiliyyəti sabit iqtisadi inkişaf və əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir”. Dünya Bankının mütəxəssislərinin fikrinə görə, bilik iqtisadiyyatı - öz şəxsi inkişafını sürətləndirən və rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün biliyi yaradan, yayan və istifadə edən iqtisadiyyatdır.

Elmlə istehsalın qarşılıqlı təsiri sayəsində yeni rəqabət forması yaranmağa başladı. Hal-hazırda yeni elmtutumlu texnologiyaları istehsalda mənimsəməyən müəssisələr dünya bazarlarında rəqabət apara bilməz. Deməli, müəssisələrin inkişaf strategiyasının işlənilməsində nəzərə alınacaq ən vacib şərt – elmi yeniliklərin və elmtutumlu texnologiyaların istehsala tətbiqi olmalıdır.

İnnovasiyalı iqtisadiyyatın hər bir ölkənin inkişafındakı yerini anlamaq üçün P.Drukerin dediyi bir kəlamı xatırlamaq kifayətdir: “Gələcəkdə dünyada varlı yaxud kasıb ölkələr anlayışı olmayacaqdır. İnnovasiyaya üstünlük verən ölkələr və ona diqqət yetirməyən “inamsız” ölkələr olacaqdır”. İqtisadiyyatın innovasiya yönümlü inkişafı ilə yaxından tanış olmaq üçün: innovasiya, onun sürətləndirilməsində xüsusi rol oynayan elmi parklar (texniki parklar, kiçik biznes inkubatorları, texnopolislər), “fundamental elmi – tətbiqi, elm – istehsal əlaqələrinin müasir təşkil formaları və başqa bu kimi anlayışlarla və məfhumlarla tanış olmağı vacib hesab etmək olar.

Hal-hazırda dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində ÜDM-in artımının böyük hissəsi elmtutumlu malların və texnologiyaların payına düşür. Son illərdə ABŞ, Qərbi Avropa, Yaponiya, Hindistan, Çin həmçinin Cənubi Koreya, Sinqapur və s. kimi yeni industrial ölkələrin iqtisadi artımı əsasən innovasiya infrastrukturlarının inkişafı ilə əlaqədardır.

Biz yeni iqtisadiyyat haqqında son zamanlar çox eşidirik. Yeni iqtisadiyyat əsasən 1990-cı ildən yüksək texnoloji inkişaf nəticəsində internetin və yüksək sürətli kompüterlərin inkişafı və yayılması səbəb olmuşdur. Yeni iqtisadi dövr informasiya dövrüdür.

Yeni İqtisadiyyat, yeni çıxan texnologiyaların davam edən iqtisadiyyata təsirini təsvir edən bir sözdür. Tekstil ağırlıqlı sənaye istehsalın geniş olduğu 1800-cü illərin sonlarında avtomobil, elektrik enerjisi və sonradan radio, telefon və TV kimi yeni ixtiraların çıxması ilə başlayan dövrü təsvir edir.

Müasir dövrün yeni iqtisadiyyatı, informasiya cəmiyyəti, informasiya istehsalı, yaradıcılıq, informasiya kimi anlayışlarla əlaqələndirilir. Yeni iqtisadiyyat həqiqətən də informasiya və biliyin məhsulu yeni texnologiyaları istifadə edir və bu yeni texnologiyalar iqtisadiyyatın hər sahəsində səmərə artırır.

Bundan başqa, yeni iqtisadiyyat inkişaf etmiş ölkələrin güzəştli vəziyyətini daha da inkişaf etdirmələrini asanlaşdırdığı üçün, inkişaf etməkdə olan ölkələrə eyni dərəcədə töhfə vermədiyi də düşünüləməkdədir.

Yeni iqtisadiyyat informasiya iqtisadiyyatıdır. Yeni iqtisadiyyatda informasiya həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət baxımından daha əvvəlki dövrdə istifadə edilən daxilolmalardan daha əhəmiyyətli hala gəlir. Məlumat, sanki əmək və kapitaldan daha əhəmiyyətli yeganə istehsal faktoru halına gəlir. Bu səbəblə yeni iqtisadiyyatın ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri bütün iqtisadi fəaliyyətlərə informasiyanın integrasiya edilməsi, başqa sözlə iqtisadi fəaliyyətlərdə məlumat intensivliyinin nisbi olaraq əhəmiyyətli dərəcədə artmasıdır. İnformasiya ticarəti və informasiya mal və

xidmətlərin ticarəti xeyli dərəcədə artdığı üçün günümüzdə informasiya bir məhsul olaraq çox daha əhəmiyyətli hala gəlmişdir. İnformasiya texnologiyaları bir iqtisadiyyatın informasiya əsaslı olmasına imkan yaradır. İnformasiya iqtisadiyyatında biliyin yaradılması həm informasiya işçilərinə, həm də informasiya istehlakçılara yeni insanlara aiddir. İnformasiya iqtisadiyyatında təşkilatların ən mühüm mənbələri klassik istehsal amilləri deyil, bilik və bəşəri sərmayədir. İnformasiyanın istehsalı və mal kimi istifadə edilməsi, innovasiya və ixtiralar yeni iqtisadiyyatda sərvət və rifahın yaranmasında əsas həll edici rol oynayır. Məlumat, istehsalın səmərəliliyini, istehsal və paylama prosesinin səmərəliliyini və məhsulların keyfiyyət və miqdarını və istehsalçı və istehlakçılar üçün mal və xidmətlər arasında seçimdə olma imkanını artırmada ən əsas vasitədir. Firma və sənayelərin uğurlu olması yenilik və icadda olmalarına, yeni məhsullar inkişaf etdirmələrinə, yeni xidmətlər təqdim etmələrinə və məhsul və mallarında məlumat sıxlığını artırmalarına bağlıdır. Yeni iqtisadiyyat rəqəmli iqtisadiyyatdır. Yeni iqtisadiyyatda hər növ məlumat, səs, yazı, görüntü, hərəkətli obyekt və s. kompüter şəbəkələri tərəfindən çatdırılır. Böyük miqdarlarda məlumat son dərəcə sürətli, ucuz və etibarlı bir şəkildə alıcılara ötürülür.

Dünya iqtisadiyyatında mühüm yerə malik olan ölkələrdə informasiya iqtisadiyyatı getdikcə əhəmiyyətini artırır. Bilik, həyat standartını müəyyən edən ən mühüm amildir və hazırda texnoloji baxımdan ən yüksək səviyyədə olan iqtisadiyyatlar biliyə əsaslanan iqtisadiyyatdır. Beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti, yekun mənada vətəndaşlarına ən yüksək həyat standartını davamlı bir çərçivədə təmin edə bilmə davranışı kimi bilindiyyindən güclü biliyə əsaslanan iqtisadiyyata malik olan ölkələr rəqabətə davamlı bir üstünlüyə də malik olurlar. Məlumatın, yaradıcılığın və bacarıqların getdikcə daha çox əhəmiyyət qazanması firmaların rəqabət tərzlərini və ölkələr arasındakı müqayisəli üstünlüyün mənbələrini dəyişdirir. Məlumat əsaslanan iqtisadiyyatların əhəmiyyətinin artması bir tərəfdən böyümə üzərində təsirli olan

amillər, istehsalın təşkili, məşğulluq və yüksək səviyyəli kadr ehtiyacını üzərində mühüm təsirlərə yol açır, digər tərəfdən, rəqabət və sənaye ilə bağlı siyasətlərdə yeni tətbiq etmələri zəruri edir.

Elmin əhəmiyyəti və dəyəri gedərək artmaqda, yenilikçilik və fərqlilik yaratma ən əhəmiyyətli rəqabət ünsürlərindən biri halına gəlməkdədir. Önümüzdəki dövrdə, elm və texnologiya sahəsindəki inkişafılar ilə elmə söykənən istehsal, böyümənin təməl təyin edici gücü olmağa davam edəcək. Bu səbəblə bəzi texnoloji investisiyalar və araşdırma-inkişaf etdirmə fəaliyyəti yalnız sərbəst bazar mexanizmi deyil, cəmiyyətin istiqamətləndirici, tənzimləyici və dəstəkləyici yanaşmalarıyla da inkişaf etdirilməkdədir. Bununla birlikdə, bir çox araşdırma-inkişaf çalışması isə beynəlxalq xüsusiyyət daşımaqda və əksəriyyətlə böyük qlobal şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir.

İnkişaf etmiş iqtisadiyyatlar araşdırma-inkişaf və innovasiya mərkəzi olaraq yüksək əlavə dəyərli bir çox sektorda liderliyini qoruyarkən, əmək xərclərinə həssas sektorlarda nisbi olaraq rəqabət üstünlüyünü itirməkdədir. Xüsusilə Çin, Hindistan və Braziliya başda olmaq üzrə inkişaf etməkdə olan ölkələr də elmə söykənən istehsal mövzusunda atılam içərisindədir.

Yeni fikir və layihələr, sahibkarlıq olmadan inovasyona, bu səbəbdən rəqabət üstünlüyünə çevrilə bilməz. İnnovasiya girişimçiliklə bir yerə gələrsə iqtisadi dəyər yaradır. Artıq dünyada məşğulluğu və əlavə dəyəri, böyük firmalardan çox inovasyonu əsas məqsəd kimi seçmiş sahibkarların qurduğu gənc və dinamik kiçik və orta sahibkarlar yaradır. Dünyada sürətli və yavaş böyüyən iqtisadiyyatlar arasındakı fərqi iyirmi beş faizi sahibkarlıqdan qaynaqlanır. İnnovasyonu siyasətinin mərkəzinə oturtmuş ölkələrdə inovasyona söykənən sahibkarlıq mövzusunda böyük əhəmiyyət verilir. İptidai məktəbindən etibarən yaradıcılığa, dəyişməyə, yeniliyə açıq; risk almağa uyğun nəsil yetişdirmək, mühəndis və elm sahələrində sahibkarlıq dərsləri tədrisin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Misal olaraq ABŞ-Stanford Universitetində hər

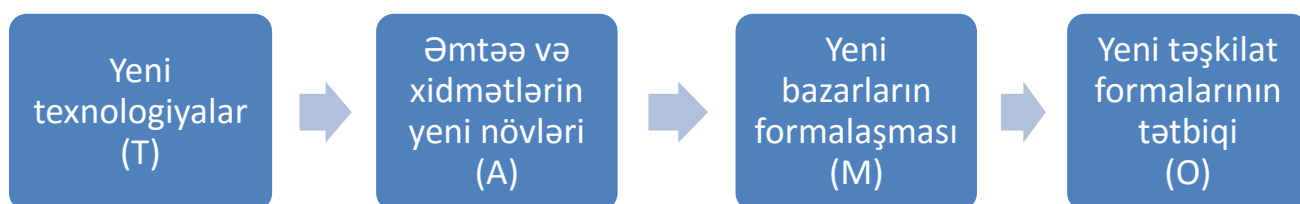
il 3000 şagird sahibkarlıq təhsili alır, bu da özəl sektora texnologiya transferini sürətləndirir.

Akademik personal və araşdırma müəssisələrinin işçilərinin araşdırma nəticələrini ticariləşdirmək üçün öz firmalarını qurmalarına təşviq etmək lazımdır. Ən təsirli üsul, universitetlərdə qurulmuş işi inkişaf etdirmə mərkəzləri-inkubator və maliyyə təşkilatları tərəfindən təminatının dəstəklənməsidir. Sahibkarların maliyyə və infrastruktur ehtiyaclarının qarşılınması, şirkət quraşdırılması, rəhbərliyi və fikri hüquqların qorunması və s. məsləhət və dəstək xidməti təmin olunmalıdır. Yeni sərmayə, təcrübələrindən faydalanacaqları müvəffəqiyyətli sahibkarlarla əlaqələri təmin edəcək bir "yol göstəricilər şəbəkəsi" qurmaq bu sahənin inkişafı üçün ən məhsuldar yollardan biridir. Buna misal olaraq Türkiyə Respublikasında formalaşdırılmış TÜBİTAK və TTGV araşdırma və inkişaf mərkəzləri innovasiyalı iqtisadiyyata böyük dəstək verir.

Bu sahədə Hindistan misalınada diqqəti çəkmək faydalı olardı.

1940-cı illərdə qurulan güclü ictimai araşdırma təşkilatları, dinamik, rəqabətçi özəl sektor, aralarındakı əməkdaşlıq, dünya standartlarında təhsil almış texniki və inzibati insan qaynağı, xüsusiyyətli ixtisaslaşmış işçi qüvvəsinin mövcudluğu çox əhəmiyyət kəsb edir. Elm, texnologiya və innovasiya inkişafı ilə Hindistan dünyada dərman istehsalıda 20% paya sahibdir. Araşdırma və inkişaf mərkəzləri müvəffəqiyyət nümunəsidir. Hər il 180 patent, ABŞ-da alınan patentin 40%-i Hindistana aiddir, gəlirin 40%-i tədqiqatçılara verilir (www.uspto.gov). Çoxmillətli şirkətlərdə çalışan Hindlilərin qurduğu şirkətlər son beş ildir artır, 100-dən çox çoxmillətli firmanın araşdırma və inkişaf mərkəzi Hindistanda fəaliyyət göstərir. General Elektrik, Cisco, Texas Instruments, Intel, IBM kimi böyük şirkətlər patentlərini Hindistandakı araşdırma və inkişaf mərkəzlərinin işlərindən alınır.

Amerika tədqiqatçısı F.Yansen innovasiyanı “şirkətin daim artımını və çiçəklənməsini təmin edən magistral yol kimi” səciyyələndirir. O, innovasiya trayektoriyası aşağıdakı kimi ifadə olunan TAMO modelini işləyib hazırlamışdır:

İnnovasiya traektoriyası

Bəzi iqtisadçıların fikrincə, TAMO modelinə vacib bir elementi-insan kapitalının inkişafına yönəldilmiş innovasiyanı(NR) əlavə etməklə genişləndirmək olar.

Sürətlə dəyişən dünyada üstünlük təhsil sistemini inkisaf etdirə bilən, əsas daşıyıcısı gənclər olan innovativ potensialından səmərəli istifadə etməyi bacaran dövlətlərdə olacaqdır.

Ölkəmizdə elm və təhsilə ayrılan vəsaitlərin strukturuna diqqət yetirək:

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dövlət büdcəsindən elmə çəkiln xərclər, milyon manat	9.3	28.8	62.1	83.3	92.8	106.1	116.7	117.0
Ümumi daxili məhsula nisbətən, faizlə	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Dövlət büdcəsinin xərclərinə nisbətən, faizlə	1.2	1.3	0.6	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6

Mənbə: www.stat.gov.az

Innovativ təhsil sisteminin yaradılması, təhsil sistemi, elm və yüksək texnologiyalı istehsalat arasında səmərəli qarşılıqlı əlaqənin tənzimlənməsi rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyata nail olmağın zəruri və mühüm əsasıdır.

İnkişafda olan ölkələr qarşısında, qabaqcıl ölkələrin artıqnail olduqları məqsədlər qoyulur:

- bazar iqtisadiyyatında islahatlar keçirtməyə, onu inkişaf etməyə qadir olan güclü hakimiyyətin reallaşdırılması;
- siyasi və sosial sabillik;
- ÜDM-in yüksək artım templərinin qorunub saxlanması (6-7%-dən yuxarı);
- insan kapitalının səviyyəsinin artımı (ilk növbədə-əməyin keyfiyyət və intensivliyinin);
- cəlbədicə investisiya iqliminin yaradılması;
- ÜDM-ə nisbətən, yüksək investisiyalar (ÜDM-in 40%-ə qədər);
- yeni texnologiyalara çıxışın əldə edilməsi;
- iqtisadi sərbəstliyin artımı;
- əhəlinin həyat səviyyəsi və keyfiyyətinin stabil artımı.

Artıq dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində belə fikir formalaşıb ki, “biliklər iqtisadiyyatının əsası innovasiyadır”. Bu fikri əsaslandırmaq üçün Finlandiya örnəyinə müraciət edə bilərik. Belə ki, ötən əsrin sonuncu onilliyindən başlayaraq bu ölkədə elmin, innovasiyaların və təhsilin maliyyələşdirilməsinə böyük vəsaitlər ayrılmışdır. 2014-cü ildə bu ölkədə elmə, innovasiyalara, təhsilə və araşdırma və inkişafa 1995.1 milyon avro təşkil edərək, təhsilə ayrılan vəsaitlər isə 50.7 faizini təşkil edir, yaxud 991.2 milyon avro olmuşdur. Araşdırma və inkişafa ayrılacaq böyük məbləğdəki vəsaitin nəticəsi olaraq 2003-2011-ci illərdə Finlandiya 116 478 elmi əsərlər nəşr etdirmişdir ki, bunlarında 15.45%-i yüksək elmi əsərlərdir. 2009-cu ildən 2012-ci ilə, Avropa Patent Offisinə patent ərizələrin sayı 1 456 1 307 artmışdır (<http://www.minedu.fi>). Nəticədə, Finlandiya bir neçə ildir ki rəqabətqabiliyyətlik

indeksi üzrə dünyanın ən qabaqcıl ölkələri sırasında möhkəmlənmişdir. Finlərin uğurunun əsasında üç düstur durur: təhsilin yüksək səviyyəsi, elmə vəsaitin müsabiqə prinsipi ilə ayrılması və inkişaf etmiş innovasiya infrastrukturu.

Rabitə texnologiyasında inkişaf və sürətli qloballaşma ilə yanaşı, məlumata əsaslanan mallar milli və ya coğrafi bir məhdudlaşdırmağa tabe tutulmadan, ölkələr arasında ticarətə məsələ olur. Bundan başqa, yeni iqtisadiyyatda bazarlar yerli və ya milli olmaqdan çıxaraq sürətlə global hala gəlməkdə və ödəmə vasitələrində də əhəmiyyətli dəyişikliklər ortaya çıxır. Qeyd edilən dəyişikliklərlə formalaşan yeni iqtisadiyyatın əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi kateqoriyalaşdırmaq mümkündür:

a - Yeni İqtisadiyyatda Məhsullar Əhəmiyyətsiz Hala Gəlir

Yeni iqtisadiyyatın əsas xüsusiyyəti, məhsulların artan bir şəkildə biliyə əsaslanan və xidmət əsaslı hala gəlməsidir. Məsələn, yeni mühəndislik, memarlıq və material istifadə texnikaları sayəsində, eyni sahəni əhatə edən ancaq 50 və ya 100 il əvvələ nisbətən daha az fiziki material istifadə edilməsi ilə keçirilən memarlıq binaları var. Yenə mobil telefonların istifadə edilməyə başlanandan bu yana məhsulların daha az önəmli hala gəlməsi kimi nümunələr verilə bilər. Bunun nəticəsi olaraq, fiziki ağırlığı olan malların ÜDM içərisindəki payının getdikcə azaldığı görünür

Yeni iqtisadiyyatda məhsulların əhəmiyyətini itirməsinin səbəbi, bir sözlə, yeni iqtisadiyyatın rəqəmsal ağırlıqlı bir iqtisadiyyat olmasında yadır. Milyonlarla məlumat, çox sürətli bir şəkildə hər an və hər yerdə qarşı tərəfə ötürülür. Həmçinin məlumatı böyük bir yerə ehdiyəc duymadan, illərlə saxlaya bilmək imkanı vardır.

b - Yeni İqtisadiyyatda Səmərəlilik Artır

Yeni iqtisadiyyatın digər mühüm xüsusiyyəti, məhsuldarlıqda əhəmiyyətli artımlar təmin olunmasıdır. Məhsuldarlıq artımı sayəsində real maaşların yüksəlməsi, məşğulluğun və inkişafın artması və inflyasiyanın düşməsi təmin olunur. Bu səbəbdəndir ki, iqtisadiyyatdakı bir çox anlayış və məlum olan bəzi münasibətlərin yenidən sorğu-sual olunması gündəmə gəlir. Bu çərçivədə, yeni iqtisadiyyat ilə

birlikdə makroiqtisat da (yeni makroiqtisat) müzakirəyə çıxarılmışdır. Yeni iqtisadiyyatı ortaya çıxaran əsas faktorun məhsuldarlıq artımı və bunun ortaya çıxardığı nəticələrin olduğunu söyləmək mümkündür.

Məhsuldarlıq artımları, yeni iqtisadiyyatın aparıcısı kimi qəbul edilən ABŞ-dakı inkişafı ortaya qoyula bilər. ABŞ-da kənd təsərrüfatı qeyri-neft sektorunda 1980-1989-cu illərdə orta hesabla 1.37 faiz məhsuldarlıq artımı təmin edərkən, bu nisbət 1990-2000-ci illərdə orta hesabla 2.15 faizə qədər çıxmışdır (Bureau of Labor Statistics Data [BLS], 2001). Məhsuldarlıq artımı ilə birlikdə böyümə, adambaşına real gəlir və məşğulluq artıb; İşsizlik və inflyasiya faizləri, ümumi daxili məhsul zımnı deflyatoru və vahid əmək mayası dəyərində əhəmiyyətli azalmalar təmin olunmuşdur.

c - Yeni İqtisadiyyatda Bazarlar Daha Çox Qlobal və Rəqabətə Davamlıdır

Rəqabət texnologiyasındakı inkişaf və qloballaşma ilə yanaşı, dünya ticarətində, birbaşa kapital investisiyalarında və beynəlxalq kredit əməliyyatlarında mühüm irəliləyişlər baş verməkdədir. Məsələn, BVF məlumatlarına görə, dünya ixracatı 1998-ci ilin ilk yarısında 5.6 trilyon dollar olmuşdur. Bu rəqəm 1989-cı ilə görə 86 faizlik bir artımı ifadə edir. Həmçinin Beynəlxalq Ödəmələr Bankının (BIS) məlumatlarına görə, 1989-cı ilin ikinci rübündə 4.6 trilyon dollar olan beynəlxalq bank kreditləri, 1998-ci ilin ortalarında 9.1 trilyon dollara yüksəlmişdir ki, bu da 98 faizlik bir artımı ifadə edir.

Bazarların qloballaşması istehlakçıların tələbləri şaxələnir və daha da artır. Beləliklə, müəssisələr fəaliyyətlərini planlaşdırarkən daha qlobal düşünmək məcburiyyətindədir. Bundan başqa, yer və kənd seçimi edərkən də, informasiya əsrinin tələb etdiyi keyfiyyətləri nəzərə almaq məcburiyyətindədir. Çünki yeni iqtisadiyyat həm dinamik, həm də rəqabətə davamlıdır. Yeni iqtisadiyyatda minlərlə alıcı və satıcı hər an qarşılaşa bilər. Firmalar coğrafi olaraq çox hərəkətli hala gəlmiş, rəqabətin ölçüsündə milli olmaqdan çıxmış; Qlobal xarakter qazanmışdır. Belə bir

şəraitdə yenilik və keyfiyyətə verilən əhəmiyyətin artması və xərclərin də düşməsi gözlənilir.

Yeni iqtisadiyyat bir ünsiyyət şəbəkə iqtisadiyyatıdır. Yeni texnologiya şəbəkələri sayəsində kiçik müəssisələr, böyük müəssisələrin sahib olduğu miqyas iqtisadiyyatı və mənbələrə çatım üstünlüklərinə malik ola bilər. Eyni zamanda kiçik müəssisələr, böyük müəssisələrin çəkdikləri xərclərə çəkmədən global bazarlara çıxarıla bilər (Tapscott, 1998, s.50).

d - Yeni İqtisadiyyatda Gəlir Bölgüsü Dəyişir

Yeni iqtisadiyyatda real maaşların artımı əsas olmaqla, bu artımlardan faydalanacaq şəxslərin yaxşı təhsilli, yüksək səviyyəli kadrlar olacaqları şübhəsizdir. İnformasiya cəmiyyətində kifayət qədər təhsilə malik olmayan insanların real əmək haqlarının artması bir yana, azalması da baş verə bilər. Həmçinin bu təhsil və qabiliyyətlər ilə təchiz edilməyən şəxslərin qeydiyyatdan kənar iqtisadiyyata keçidlərin də artacağını söyləmək mümkündür.

Şübhəsiz, gəlir bölgüsü yalnız işləyənlər üçün deyil, eyni zamanda firmalar, şəhərlər, bölgələr və dövlətlər üçün də dəyişəcəkdir. Belə ki, Dünya Bankının dərc etdiyi "Dünya İnkişaf Hesabatı 2000/2001" də, 1960-ci ildə ən zəngin ölkələrin adambaşına ümumi daxili məhsulu ən yoxsul ölkələrdən 18 dəfə daha çox olduğu halda; Nisbətin 1995 ildə 37 dəfə səviyyəsinə çıxdığı bildirilir (The World Bank Group, 2000, s. 51). Açıqın getdikcə artmasının əsas səbəbi, ölkələr arasındakı böyümə çıxışlarının fərqlilik göstərməsidir. Beləliklə, yeni iqtisadiyyatdakı inkişaflara bağlı olaraq bildirilən fərqliliklər müsbət və ya mənfi istiqamətdə təsirlənəcək. Hansının gerçəkləşəcəyi, ölkələrin yeni iqtisadiyyat ilə birlikdə ortaya çıxacaq fərsətləri necə istifadə edəcəyinə bağlıdır. Görünən odur ki, inkişaf etmiş ölkələr bu məsələdə qabaxda gedir. Beləliklə, yeni iqtisadiyyatın da ölkələr arasında gəlir bölgüsü ədalətsizliyini daha da artıracağını söyləmək səhv olmayacaq.

e - Yeni İqtisadiyyatda İstehsal Təşkilatının Quruluşu Dəyişir

Yeni iqtisadiyyatın cəlbədi bir xüsusiyyəti də, kütlə istehsalı əvəzinə müştərinin tələbi əsasında həyata keçirilən bir istehsal strukturunun ortaya çıxmasıdır. Digər bir ifadə ilə kütləvi istehsalı əvəzinə, xüsusi istehsal, ya da kütləvi istehsalının özəlləşdirilməsi var. Beləliklə, nə növ istehsalın keçiriləcəyinə birbaşa istehlakçılar qərar verirlər. Bunun nəticəsində, yeni iqtisadiyyatda istehsalçılarla istehlakçılar arasında məsafə yaxşıca daralır;(Tapscott, 1998, s. 57).

f - Yeni İqtisadiyyatda İnformasiya Texnologiyaları, Bütün Müəssisələr Üçün Əsas Amildir

İstiyir ev istiyir ofis və ya zavod şəraitində olsun, informasiya texnologiyası bütün müəssisələr üçün uğurun əsas açarı vəziyyətindədir. Bu səbəblə, müəssisələrin informasiya texnologiyasına ayırdıqları sərmayənin getdikcə artdığını müşahidə etmək mümkündür. Belə ki, ABŞ-da müəssisələrin cd proqramları üçün etdikləri investisiyalar 1987-ci ildə 28 milyard dollar, 1999-ci ildə 149 milyard dollara yüksəlmişdir (U.S. Department of Kommers, 2000, s. 3). İnformasiya texnologiyalarındakı inkişafdan təcrid olunmuş bir şirkətin yaşaması mümkün olmayacağına görə, şirkətlərin bu məsələdə daha çox yol alması lazım olduğu ortaya çıxır. İnformasiya texnologiyaları inkişaf etdikcə də, yeni iqtisadiyyat özünü daha çox qəbul etdirəcəkdir.

Texnoloji inkişafı iş həyatına da təsir edir. Yeni işlərin ortaya çıxması, mövcud işlərin itirilməsi, iş müqaviləsi şəkillərinin və əmək təşkilatlarının dəyişməsi kimi ortaya çıxan yeni təsirlərə misal olaraq verilə bilər. Texnologiyanın istifadə edilməsinə asılı olaraq, ölkələr arasındakı rəqəmsal pərakəndəlik ümumi bir obraz yaradır. Belə ki, internetin istifadə edilməsi yaşlı insanlardan daha çox gənclər, qadınlardan çox kişilər, az təlimlərdən daha çox yaxşı təhsillilər, kənd yerdən daha çox şəhərlər və aşağı gəlirlərdən daha çox yüksək gəlirlər arasında çoxdur.

Ümumiyyətlə yeni iqtisadiyyatın keçmiş iqtisadiyyatdan dörd əsas fərqi olduğunu demək mümkündür: Rəqəmsallaşma, araşdırma və inkişaf etdirməyin getdikcə genişlənməsi, qloballaşma və insan resurslarına verilən əhəmiyyətin artması.

Qədim və yeni iqtisadiyyat arasındakı əsas fərqlərə, qədim və yeni iqtisadiyyatdakı dövlət quruluşunun müxtəlifliyini də aid etmək mümkündür. Yeni iqtisadiyyatda dövlət, bir sözlə e-dövlət kimi xarakterizə olunur. E-dövlət, daha şəffaf və sürətli çalışır; Vətəndaş-dövlət əlaqələri daha çox iştiraka əsaslanır. Halbuki qədim iqtisadiyyatda, dövlət daha qapalı və səmərəsiz işləyirdi.

II FƏSİL. İnnovasiyalı iqtisadiyyatın perspektiv inkişaf istiqamətləri və dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti

2.1 Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti və onun formaları

İqtisadi artımın və makroiqtisadi sabitliyin təmin olunmasında, iqtisadi təhlükəsizlik, milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini təmin edilməsində, əhəlinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında, bir çox sosial-iqtisadi problemlərin həllində ölkədəki investisiya durumu, investisiyaların innovasiya yönümlü olması vacib şərtlərdən biridir. İqtisadi artımı və iqtisadiyyatın tarazlı inkişafını təmin etmək məqsədilə investisiyaları iqtisadiyyatın prioritet sahələrinə yönəltmək, iqtisadiyyatın quruluşunda elm tutumlu sahələrin payını artırmaq zəruridir.

Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti - investisiya mənbələrini tapıb, onların səmərəli, elm tutumlu, innovasiyalara bağlı sahələrə yönəldilməsidir. Bu siyasət isə bütövlükdə ölkənin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsidir və struktur, vergi, maliyyə-kredit, amortizasiya, qiymət, gəlir və digər siyasətlərlə əlaqəlidir. İqtisadi siyasəti istehsal, bölgü, mübadilə, istehlak, yığım, idxal, ixrac və s. sahələrdə dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər məcmusudur. Dövlətin iqtisadi siyasəti ölkədaxili və beynəlxalq konyunkturadan, bazarın vəziyyətindən, iqtisadi aktivliyin səviyyəsindən, iqtisadi tsiklin mərhələsindən asılıdır. Dövlətin iqtisadi siyasətinin bir çox istiqaməti var: büdcəvergi, pul-kredit, antitsiklik, struktur, amortizasiya, investisiya-innovasiya, elmi-texniki, regional, ekoloji, sosial, qiymət, xarici-iqtisadi, antiinflasiya və s.

İnvestisiya və iqtisadi artım arasında olan əlaqəyə dair iki yanaşma mövcuddur. Birinci yanaşmaya əsasən investisiyalar iqtisadi artımın əsas şərtidir və ölkədə yığım nə qədər çox olarsa, o qədər iqtisadi artım templəri yüksək olar. İkinci yanaşmaya əsasən yüksək tələb istehsalın artırılmasına və firmaları investisiyaları qoymağa vadar

edir, başqa sözlə desək, istehsalın və satışın yüksəlməsinə görə firmaların gəlirləri artdıqca investisiya imkanları da artır. İnvestisiya – ÜDM tərkib hissəsidir və ÜDM yüksək artımı investisiyaların artımı ilə müşahidə olunur. İqtisadi artım, bir qayda olaraq, investisiya qoyuluşlarının artması, canlanma (bumu) ilə müşahidə olunur.

Dövlətin investisiya-innovasiya siyasətini reallaşdırmaq üçün öz qarşısında bir sıra həlli vacib sayılan vəzifələr qoyulur. Bu vəzifələr aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmək olar:

- iqtisadiyyatın innovasiya əsasında inkişafı üçün ETT nailiyyətlərinin tətbiqinin stimullaşdırmaq;
- rəqabətqabiliyyətli sahələrin inkişafını təmin etmək;
- ölkənin beynəlxalq əmək bölgüsündə inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsinə çatdırmaq;
- modern iqtisadi sistemin qurulmasını stimullaşdırmaq;
- ölkə üzrə yüksək məşğulluq səviyyəsinə nail olmaq;
- xarici ixrac və daxili təminat potensialını artırmaq və s.

İnnovasiyalarla əlaqəli tətbiq olunan investisiyalar, bir qayda olaraq, böyük risklə əlaqədirlər. Amerikan alimi Tvissin fikrincə innovasiyalı layihələrin çox az hissəsi (10% yaxın) müvəffəqiyyətli ola bilər, əksər hallarda qoyulan investisiyalar itirilir. İnnovasiyalı layihə müvəffəqiyyətli olduğu halda, qoyulan investisiyadan alınan gəlir bir neçə dəfə artıq ola bilər.

Dövlətin innovasiya siyasəti aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

1. İnkişaf və innovasiya normativ bazasının təkmilləşdirilməsi, innovasiya institusional islahatlar, intellektual mülkiyyətin qorunması onun təşviq sisteminin mexanizmi və iqtisadi dövriyyəyə onun tətbiqi.
2. Hərtərəfli dəstəklə yenilik sisteminin yaradılması, istehsalın inkişafı, rəqabət və yüksək texnologiya məhsulları ixracatını artırmaq. İnnovasiya fəaliyyətinin

prosesində, həm də regional səviyyədə hökumət, biznes, maliyyə institutları və qeyri-hökumət təşkilatlarının iştirakının tələbi.

3. İnformasiya təhlükəsizliyi, sistem təcrübəsi, maliyyə və iqtisadi sistemi, istehsal və texnoloji dəstək, sertifikatlaşdırma sistemi və təşviq inkişafı, sistem təlim və yenidən sisteminin, o cümlədən innovasiya prosesinin infrastrukturun inkişafı.
4. Formalaşması və kiçik yüksək texnologiyalı şirkətlərin uğurlu fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması və ilkin mərhələsində dövlət dəstəyi ilə təmin etməklə kiçik innovasiya sahibkarlığın inkişafı.
5. İnnovativ layihə və proqramların rəqabət seçiminin təkmilləşdirilməsi. Dövlətin dəstəyi ilə özəl investorların iştirakı ilə innovativ layihələrin sektorları nisbətən kiçik və sürətli geri payment həyata keçirilməsi onların özəl investisiya axınını artırmaq üçün ən perspektivli sənaye və təşkilatları dəstəkləyəcək.
6. Kritik texnologiyaların həyata keçirilməsi, ölkə və onun regionlarının iqtisadiyyatının inkişafında müvafiq sektorları prioritet kimi seçilməsi. İnnovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədi ən əsas texnologiyaları nisbətən kiçik sayda seçki iqtisadiyyatında istehsal və rəqabət qabiliyyətinin artırılması və yeni texnoloji üçün keçid təmin həlledici təsir edir.
7. İkili təyinatlı texnologiyalar istifadə. Belə texnika silah və hərbi avadanlıqların istehsalı, habelə mülki məhsullar üçün də istifadə edilə bilər.

Daxili investisiyaların strukturunun və onun dinamikasının təhlili iqtisadi subyektlərin innovativ motivasiyaları barədə ümumi təsəvvürün formalaşmasına kömək edə bilər.

İnvestisiyaların strukturuna ilk baxışda investisiyaların ümumi artımı fonunda əsas fondların nisbətən daha məhsuldar və fəal hissəsinə - maşın və avadanlıqların alınmasına investisiyaların xüsusi çəkisinin azalma meyillərini müşahidə edə bilərik.

Azərbaycanda investisiya qoyuluşlarında tikinti-quraşdırma işlərinin xüsusi çəkisinin böyüklüyü infrastruktur layihələrinə dövlət büdcəsi hesabına yatırılan iri həcmli investisiyalarla izah olunur. Belə hal dövlətin əsas istehsal amillərindən biri olan infrastrukturun inkişafına yönəlmiş investisiya siyasətinin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər 2005-ci ildə 53,3 mln. manat təşkil etmişdir. Bu göstərici 2010-cu ildə 2005-ci ilə nisbətən 6 dəfədən çox azalmışdır (cədvəl 1). Baxmayaraq ki, 2013-cü ildə 2012-ci ilə nisbətən texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər təqribən 1,5 dəfə artmışdır, son illərdə bu göstəricidə azalma tendensiyası müşahidə olunur. Hesablamalar göstərir ki, 2010 - 2013-cü illərdə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin ümumi məbləğində məhsul innovasiyalarının payı 90% təşkil etmişdir.

Innovasiyaların tiplərinə görə sənayedə texnoloji innovasiyalara çəkilən
xərclər, (min manat)

Cədvəl 1

	2005	2010	2011	2012	2013
Bütün sənaye	53 273	8139	31589	9326	13877
Məhsul innovasiyaları	53 272	7 952	30904	5975	11899
proses innovasiyaları	0.8	187.3	684,6	3351	1978
Mədənçixarma Sənayesi	43 892	4.8	692,9	778	8197
Məhsul innovasiyaları	43 892	4.8	692,9	778	8052
proses innovasiyaları	-	-	-	-	145

Emal sənayesi	8 573	8 128	29319	8083	4066
Məhsul innovasiyaları	8 572	7 941	28634	5196	3847
proses innovasiyaları	0.8	187.3	684,6	2887	219

(Mənbə: Azərbaycanın sənayesi. Statistik məcmuə Bakı, 2014, s. 90)

Azərbaycan sənayesində innovasiyalara qoyulan investisiyaların fəaliyyət növləri və mənbələri üzrə bölgüsünün təhlili mövcud innovasiya proseslərinin xarakteri barədə fikir söyləməyə əsas verə bilər. Verilən məlumatlardan nəzərə çarpan ilk fakt ondan ibarətdir ki, innovasiyalara yönəldilən investisiyaların əsas fondlara daxili investisiyalarda xüsusi çəkisi çox aşağıdır. Belə ki, 2011-ci ildə sənayedə daxili investisiyalar 3,24 milyard manat, emal sənayesində isə 848 milyon manat səviyyəsində olmuşdur. 2011-ci ildə innovasiyalara investisiyalar əsasən emal sənayesində (investisiyaların 93,1%-i) qoyulmuşdur ki, bu investisiyanın da həcmi 20,7 milyon manat səviyyəsində olmuşdur (həmin sahəyə daxili investisiyaların 2,44%-i). 2011-ci ildə innovasiya investisiyaları emal sənayesinin içki, neft emalı və kompüter avadanlıqları sahələrinə aiddir.

Sənayedə və emal sahəsində innovasiya xərclərinin istiqamətləri barədə məlumatlar
(milyon manatla)

Cədvəl 2

İllər	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bütün sənaye	49.6	8.0	4.6	8.1	31.6	9.3	13.9
O cümlədən:							

yeni məhsulların, xidmətlərin və proseslərin işlənməsi və tətbiqi	3,8	2,5	0,8	2,5	3,3	0.5	9.0
İnnovasiyalarla bağlı maşın və avadanlıqların alınması	40,0	4,5	2,3	5,0	25,2	5.4	2.3
Yeni texnologiyaların alınması	0,3	0,1	1,1	-	0,58	0.5	0.7
Texnoloji innovasiyalar	5,3	-	0,02	0,14	-	-	-
Emal sənayesi	49,5	7,4	4,1	8,1	29,3	8.0	4.0

(Mənbə: Azərbaycanın sənayesi. Statistik məcmuə Bakı, 2014, s. 94)

Sənayedə və emal sahəsində texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər və onların
mənbələri (milyon manatla)

Cədvəl 3

Göstəricilər	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bütün sənaye	49,6	8,02	4,6	8,1	31.5	9.3	13.9
Müəssisələrin öz vəsaiti hesabına	25,5	5,9	3,6	3,5	22,9	9.2	12.4
Dövlət büdcəsi	29,8	0,01	-	-	8,6	-	0.5
Büdcədən kənar fondlar	9,2	-	-	-	-	-	-
Sair	14,75	2,11	1,0	4,6	-	0.2	0.9
Emal sənayesi	49,5	7,4	4,1	8,1	29,3	8.1	4.0
Müəssisələrin öz vəsaiti hesabına	25,5	5,3	3,1	3,5	20,7	7.9	2.5
Dövlət büdcəsi	-	0,01	-	-	8,6	-	0.5

Büdcədən kənar fondlar	9,3	-	-	-	-	-	-
Sair	14,7	2,1	1,0	4,6	-	0.1	0.9

(Mənbə: Azərbaycanın sənayesi. Statistik məcmuə Bakı, 2014, s. 92)

Qeyd etmək lazımdır ki, kompüter istehsalına qoyulan 8,6 milyon manatlıq investisiya tamamilə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına reallaşdırılmışdır.

2005-2011-ci illərdə emal sənayesində texnoloji innovasiyalarla əlaqədar maşın və avadanlığın alınmasına yönəldilən investisiyalar yalnız 2007-ci ildə, maliyyə böhranından əvvəlki ildə sıçrayışla artmış və 49 milyon manat səviyyəsində olmuşdur.

Dövlətin investisiya siyasəti 2 hissədən ibarətdir: tənzimləmə və stimullaşdırma. Tənzimlənmə sistemi hər qoyulan kapitalın pul vahidinə (manata) görə maksimum gəlirin əldə edilməsini nəzərdə tutur. Stimullaşdırıcı element isə maksimum investisiya cəlb olunmasını tələb edir.

İnvestisiya siyasətinin əsas prinsipləri:

- iqtisadiyyatın real sektoruna yönələn investisiyaların səmərəliliyini təmin edən faiz dərəcəsinin müəyyən edilməsi;
- vergi sisteminin sadələşdirilməsi;
- amortizasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi;
- investisiya cəlbediciliyi baxımından müəssisələrin yenidən qurulması üçün şəraitin yaratması;
- əhalinin yığımlarını stimullaşdırmaq məqsədi ilə investisiya risklərinin azaldılması üçün şəraitin təkmilləşdirilməsi;
- büdcənin resurs vəsaitlərinin səmərəliliyini artırmaq üçün onların müsabiqə əsasında yerləşdirilməsi;
- prioritet investisiya layihələrinin qarışıq, yəni dövlətkommersiya əsasında maliyyələşdirilməsi;

- xüsusi investisiya qoyuluşlarına dövlət zəmanəti;
- büdcə vəsaitinin məqsədli istifadəsinə nəzarətin gücləndirilməsi.

İqtisadiyyatın səmərəli inkişafı üçün ənənəvi inkişaf modelindən innovasiyalı modelə keçidi təmin etmək vacibdir. Yalnız innovasiyalı inkişaf modeli xammalın ixracında ixtisaslaşdırılmış iqtisadiyyatdan postindustrial iqtisadiyyata, elm tutumlu sahələrin inkişafına keçidi təmin edə bilər və ölkə qloballaşan dünyada özünə daha layiqli yer tuta bilər. Müasir dövrdə yalnız innovasiya tipli inkişafa nail olan ölkələr iqtisadi və hərbi-siyasi təhlükəsizliyini təmin edə bilər, əhalisinin həyat səviyyəsinin müasir sivilizasiya uyğun olmasına şərait yaradar. Xarici bazarda sərt rəqabətə davam gətirmək üçün innovasiyalı inkişaf ölkənin beynəlxalq münasibətlər subyekti kimi fəaliyyətinin əsas şərtlərindən biridir.

İnnovasiyaların işlənilib hazırlanması və tətbiqinin əsas məqsədi rəqabət strategiyasında üstünlüyün əldə olunmasıdır. İnnovasiyalı fəaliyyət nəticəsində innovasiya potensialı yaradılır. İnnovasiya potensialına aşağıda adı çəkilənlər daxildir:

- yeni məhsulun yaradılması, yəni onun istehsalı və ya təkmilləşdirilməsi. Bunun üçün maliyyə, texnoloji, elmi-texniki imkanları, texnoloji prosesin müxtəlif mərhələlərində olması və mütəxəssislərin vacibdir;
- yeni, rəqiblərin məhsulundan keyfiyyətə üstün, istehlakçıların dəyişən tələblərinə cavab verən məhsulların işlənilib hazırlanmasını, istehsalını və satışının təşkil etmək imkanı olmalıdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, investisiyaların innovasiyaya yönəlməsi iqtisadiyyatın sürətli inkişafına, həyat səviyyəsinin artırılmasına gətirir. Eyni zamanda innovasiyalı sahələrin inkişafı bəzi hallarda itkilərlə müşahidə olunur. Məsələn, fundamental elmə qoyulan vəsait geri qaytarılmaya da bilər. Hazırda nanotexnologiyalara qoyulan vəsait gözlənilən səmərə verməyib. Bu səbəbdən innovasiya yönümlü investisiyaların səmərəliyi mütləq nəzərə alınmalıdır.

Hazırkı bazar iqtisadiyyatı şəraitində innovasiyaların və innovativ proseslərin kommersiyalaşdırılması məsələsi xüsusi aktualıq kəsb edir. Belə ki, işlənmiş innovasiya layihələrinin kommersiyalaşdırılması üçün investorların axtarışı əsasən çox zəhmət tələb edən, bəzən isə yerinə yetirilə bilməyən iş sayılır. Buna baxmayaraq, iqtisadiyyatın innovativ inkişaf istiqamətlərinə yönləndirilməsi sahəsində yüksək aktivliyi olan dövlətin indiyə qədər lazımı səviyyədə elmin, istehsalın və bazarın hüquqi, təşkilati və iqtisadi qarşılıqlı əlaqə mexanizmləri yaxşı işlənilməmişdir.

2.2 İnnovativ inkişaf strategiyası və onun işlənilib hazırlanmasında dövlətin rolu

İqtisadçı alimləri üçüncü minilliyə qədəm qoyarkən cəmiyyətin inkişafında ən böyük amil kimi kosmosun tətbiqi, informasiya texnologiyaları, genetika, nüvə energetikası deyil ümumiləşdirici xarakter daşıyan innovasiya proseslərinin olduğunu qəbul etmiş və buna uyğun olaraq hər bir dövlətin iqtisadi qüdrətinin artması, təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün məhz milli innovasiya sisteminin yaradılması hesab edilmişdir.

Son illərdə iqtisadiyyatın elmi əsaslarla innovativ inkişafı yeni texnologiyalar, yeni xidmət növləri və idarəetmənin təşkili sahəsindəki yeniliklərdən daha çox və səmərəli istifadə edilməsinə əsaslanır. İstənilən ölkənin iqtisadiyyatı elmin və texnologiyanın inkişafı, eləcə də onların tətbiqi ilə birbaşa qarşılıqlı surətdə əlaqəlidir. Qabaqcıl ölkələrdə iqtisadiyyatın inkişafında innovasiya siyasətinin formalaşması əsas məsələlərdən biri hesab olunur.

İqtisadiyyat və innovasiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsi və dəstək bazar münasibətlərinə iqtisadiyyatının transferi əsas şərtlərdən biridir. Dövlət böhranı aradan qaldırmaq üçün bir proqram yaratmaq üçün, ölkənin elmi, texnoloji və innovasiya potensialının inkişafına dövlət dəstəyi lazımdır.

Dünya praktikasında görsəndiyi kimi innovasiya siyasətinə sistemli yanaşma konsepsiyasını həyata keçirən ölkələr qısa müddət ərzində dövlətlərin qarşılıqlı təsir mexanizmini, biznesi, elmi, təhsili və ÜDM-də ümumi elmtutumluluğunu artırmağa imkan verən səmərəli Milli innovasiya sistemi (MİS) yarada biliblər.

İnnovativ inkişaf yoluna keçidin mümkünlüyü MİS yaradılması hesabına mümkün olmuşdur. ABŞ-da aparılan tədqiqatlara görə MİS XX əsrin mühim nailiyyətidir. Sənaye inkişafının əsasını təşkil edən inkişaf etmiş ölkələrdə MİS institutların fəaliyyəti sistemi, texnoloji irəliləyişi və iqtisadiyyatlarının ən yüksək səviyyədə rəqabətədavamlılığını təmin etməyə imkan verir.

İnnovativ siyasətin yaratdığı səmərəli təsiri innovasiya prosesini işə salmaq üçün kifayət qədər intellektual və texnoloji potensialın olması, innovasiya şəbəkəsinin iştirakçılarının sayının daim artması, həmçinin yeni sosial qrupların cəlb edilməsi, innovasiya inkişafına istiqamətlənən institusional sistemin yaradılması (formal və qeyri-formal elementlər daxil olmaqla), təssərrüfatçı subyekt, fiziki şəxslərin əksəriyyəti tərəfindən innovasiyaya, MİS-ə tələbin tam olması, innovasiya sistemini maliyyələşdirməyə imkan verən iqtisadi inkişafın səviyyəsi (adambaşına düşən ÜDM həcmi) şərtləri daxilində mümkündür.

İqtisadi inkişafı və rəqabətliliyi təmin etmək məqsədi ilə yeni ideyaların, elmi biliklərin, texnologiya və məhsulların müxtəlif istehsal və idarəetmə sahələrinə geniş tətbiq edilməsi ilə xarakterizə olunan və dinamik inkişaf edən ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, iqtisadi tərəqqi səmərəli milli innovasiya sisteminin elmi əsaslar üzərində yaradılmasını tələb edir.

Hal-hazırda iqtisadi inkişaf səmərəli milli innovasiya sisteminin elmi əsaslar üzərində qurulmasını tələb edir. Bu prosesin formalaşmasına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur və onların reallaşdırılmasını çətinləşdirən bir sıra amillər mövcuddur. Bu işdə qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən yararlanmaq məqsəduyğundur. Aşkara çıxarılmış problemlərin həll instrumentarilərdən istifadə etməklə həmin sahədə

səmərəliliyin yüksəldilməsinə nail olmaq olar. Ona görə də hesab edirik ki, innovasiya işləmələrinin müvafiq mərhələ və proseslərində qeyd olunan amillərin, təklif və tövsiyələrin nəzərə alınması həmin proseslərin səmərəliliyinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Dövlətin apardığı innovasiya siyasəti innovasiya fəaliyyətinin inkişafına və stimullaşdırılmasına yönəldilmiş sosial-iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olub, elmi tədqiqatlardan, işləmələrdən, təcrübi konstruktor işlərindən, və ya digər elmi-texniki nailiyyətlərdən istifadə etməklə iqtisadi dövriyyədə reallaşdırılan yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsulların, habelə texnoloji prosesin yaradılması deməkdir. Bu siyasət yerli məhsulların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, dayanıqlı iqtisadi artımın təmin olunması, əhalinin həyat səviyyəsi və keyfiyyətinin, ölkənin müdafiə texnoloji və ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün innovasiya fəaliyyəti prioritetliyi razılaşdırılmaqla formalaşdırılır və həyata keçirilir.

Dövlətin innovasiya siyasətinin əsas məqsədləri yerli məhsulların rəqabətqabiliyyətliliyinin artımını təmin edən innovasiya fəaliyyəti üçün iqtisadi, hüquqi və təşkilati şəraitin yaradılması, elmi-texniki nəticələrin effektiv ifadəsi, sosial-iqtisadi məsələlərinin həlli, elmi-texniki potensialın inkişafı səmərəli yerləşdirilməsi və effektiv istifadəsi onun strukturunun formalaşdırılması, ölkənin müdafiə qabiliyyətinin və şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi və elm və texnikanın ölkə iqtisadiyyatının inkişafına, ən mühüm sosial vəzifələrin reallaşdırılmasına, maddi istehsal sferasında mütərəqqi struktur dəyişikliklərinin təmin olunmasına təsirinin artırılması, onun effektivliyinin və rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsidir. Məqsədə nail olmaq üçün isə innovasiya siyasəti prioritetlərinin müəyyən edilməsi və reallaşdırılması, iqtisadiyyatda mütərəqqi struktur dəyişikliklərinin təmin edilməsi, innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun yaradılması və inkişafı, beynəlxalq bazarda yerli innovasiya məhsullarının qorunması və xarici iqtisadi innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üzrə

tədbirlərin həyata keçirilməsi, innovasiya fəaliyyətinin inkişafında elm, təhsil, istehsal və maliyyə- kredit sferalarının qarşılıqlı təsirinin təmin edilməsi və xalq təsərrüfatının inkişafı strategiyasını, temp və proporsiyalarını müəyyən edən başlıca istiqamətlərdə iqtisadiyyatın inkişafının stabilləşdirilməsi üçün elmi-texniki potensialın effektiv istifadəsinin və onun struktur tarazlığının təmin olunması.

Dövlətin innovasiya siyasətinin əsas prinsiplərini ölkənin sosial-iqtisadi problemlərinin həllinə yönəldilən innovasiya proqramlarının və layihələrinin maliyyələşdirilməsi, innovasiya infrastrukturunun formalaşması və innovasiya sahəsi üçün kadr hazırlığı təşkil edir.

Innovasiya fəaliyyətinin inkişafını təmin etmək məqsədi ilə münbit şərait yaradan hüquqi bazanı formalaşdırmadan ölkə iqtisadiyyatını innovasiyalı inkişaf yoluna çıxarmaq mümkün deyildir. Bunun əsasını isə innovasiya fəaliyyəti haqqında qanun təşkil edə bilər.

Dövlət orqanlarının innovasiya sferasında əsas funksiyaları innovasiya siyasətinin formalaşdırılması, innovasiya proseslərinin hüquqi bazasının yaradılması, xüsusilə innovatorların müəlliflik hüquqlarının qorunması və intellektual mülkiyyətin mühafizəsi, bu sferada innovasiyanın, rəqabətin stimullaşdırılması, innovasiya risklərinin sığortası, köhnəlmiş məhsulların buraxılışına görə dövlət sanksiyasının tətbiqi, innovasiyanın sosial və ekoloji yönümlüyü təmin olunmaqla elm, texnika və texnologiyanın prioritet istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, innovasiya sferası infrastrukturunun formalaşdırılmasında iştirak, innovasiya və elmi-texniki fəaliyyət ilə məşğul olan şəxslərin ictimai statusunun yüksəldilməsi və innovasiya proseslərinin beynəlxalq aspektlərinin tənzimlənməsidir.

Innovasiya siyasətinin ən mühüm prinsipləri elmi yaradıcılıq azadlığı, elmi sferanın ardıcıl demokratikləşdirilməsi, elmi siyasətin formalaşması və reallaşması zamanı açıqlıq və aşkarlıq, milli elmi potensiala dayaq olmaq, fundamental elmi tədqiqatların inkişafının stimullaşdırılması, elm və təhsilin inteqrasiyası, bütün

səviyyələrdə ixtisaslaşmış elmi kadrların hazırlanmasının bütöv sisteminin inkişafı, açıq informasiyaya maneəsiz girişinin və onunla azad mübadilə hüququnun təmin olunmasıdır.

Dövlətin innovasiya siyasətinin birbaşa və dolayı yolla həyata keçirir. Dövlət siyasətində innovasiya fəaliyyətinin birbaşa həyata keçirilməsində dövlət büdcəsi hesabına ETTKİ-nin və innovasiya layihələrinin (üstün olaraq ümumdövlət, sahələrarası və sosial təyinatlı fundamental və tətbiqi tədqiqatların) maliyyələşdirilməsi, uzunmüddətli perspektivə elm və texnikanın inkişaf proqnozlarının işlənilib hazırlanması, eləcə də innovasiya proseslərinin orta müddətli inkişaf meyllərinin qiymətləndirilməsi, dövlət innovasiya infrastrukturunun (yeniliyin yayılması mərkəzləri, məsləhət mərkəzləri, innovasiya birjalrı, elmi-texniki kitabxana, informasiya şəbəkələri və s.) formalaşdırılması və iqtisadiyyatın özəl sahibkarlıq sektoru üçün innovasiya menecmenti sferasında kadrların hazırlanmasıdır. Dövlət siyasətində innovasiya fəaliyyətinin dolayı yolla həyata keçirilməsində isə vergi güzəştləri, sürətli amortizasiya siyasəti, güzəştli kreditləşmə, maliyyə lizinqinə dövlət köməyi, franşayzinqin stimullaşdırılması tədbirləri və s.

Finlandiya və İrlandiya müvəffəqiyyətlərini innovasiyalı iqtisadiyyata borcludurlar. Dünya İqtisadi Forumunun etdiyi rəqabətçilik araşdırmalarına görə son illərin rəqabət gücü ən yüksək ölkəsi Finlandiya, inovasyona etdiyi sərmayə, güclü bir iqtisadiyyat və həyat səviyyəsi yüksək bir cəmiyyət yaratmağı bacardı. Fin hökuməti, təxminən 20 il əvvəl inovasyona böyük qaynaqlar ayırmağa və inovasyonu təşviq edən bir mühit yaratmağa başladı. Bu investisiyalar, iqtisadi durğunluq dövrlərində belə azalmadı. 1990-cı illərin başında yaşanan və işsizlik səviyyəsinin 20 faizə qədər yüksəldiyi böhranın təsirləri də bu sayədə sürətlə mülayimləşdirildi. Böhrandan dərhal sonra əhatəli bir milli təhsil və araşdırma proqramı başlandı. Bu proqramın bir gərəyi olaraq universitetlər və şirkətlər arasında güclü bir şəbəkə quruldu. Beləliklə meşə təsərrüfatı və əkinçiliyə söykənən iqtisadiyyat, yerini sürətlə sənayeyə

söykənən iqtisadiyyata, ardından da innovasiya iqtisadiyyatına buraxdı. 2000-ci ildə, informasiya texnologiyaları sektoru Finlandiya iqtisadiyyatının itələyici gücü halına gəldi. Bunun yanında, metal və mühəndislik sektorları ilə meşə məhsulları sənayesində də inovasyona söykənən rəqabətçilik dövlət tərəfindən dəstəklənməyə davam etdi. Nəticədə, 1985-ci ildə 10 470 dollar olan adam başına düşən milli gəlir, 2014-cü ildə 38 837 dollara çatdı.

2015-ci ilin qlobal innovasiya indeksi reytingi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

Ölkə	Bal (0-100)	Sıra	Gəlir	Sıra	Region	Sıra	Səmərəlilik nisbəti	Sıra
İsveçrə	68.30	1	Yüksək	1	Avropa	1	1.01	2
Birləşmiş Krallıq	62.42	2	Yüksək	2	Avropa	2	0.86	18
İsveç	62.40	3	Yüksək	3	Avropa	3	0.86	16
Hollandiya	61.58	4	Yüksək	4	Avropa	4	0.92	8
Amerika Birləşmiş Ştatları	60.10	5	Yüksək	5	Ş.Amerika	1	0.79	33
Finlandiya	59.97	6	Yüksək	6	Avropa	5	0.77	41
Sinqapur	59.36	7	Yüksək	7	CŞA və O	1	0.65	100
İrlandiya	59.13	8	Yüksək	8	Avropa	6	0.88	12
Lüksemburq	59.02	9	Yüksək	9	Avropa	7	1.00	3
Danimarka	57.70	10	Yüksək	10	Avropa	8	0.75	49
Hong Kong (Çin)	57.23	11	Yüksək	11	CŞA və O	2	0.69	76
Almaniya	57.05	12	Yüksək	12	Avropa	9	0.87	13

İslandiya	57.02	13	Yüksək	13	Avropa	10	0.98	4
Koreya	56.26	14	Yüksək	14	CŞA və O	3	0.80	27
Yeni Zelandiya	55.92	15	Yüksək	15	CŞA və O	4	0.77	40
Kanada	55.73	16	Yüksək	16	Ş.Amerika	2	0.71	70
Avstraliya	55.22	17	Yüksək	17	CŞA və O	5	0.70	72
Avstriya	54.07	18	Yüksək	18	Avropa	11	0.77	37
Yaponiya	53.97	19	Yüksək	19	CŞA və O	6	0.69	78
Norveç	53.80	20	Yüksək	20	Avropa	12	0.73	63
Fransa	53.59	21	Yüksək	21	Avropa	13	0.75	51
İsrail	53.54	22	Yüksək	22	ŞA və QA	1	0.83	20
Gürcüstan	33.83	73	Aşağı orta	6	Qərbi Asiya	10	0.62	107
Azərbaycan	30.10	93	Yuxarı orta	30	Qərbi Asiya	16	0.60	115

<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2015-v6.pdf>

İnnovasiya, yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul, xidmət və ya proses inkişaf etdirmək və bunu ticarət fayda təmin edəcək hala gətirmək üçün həyata keçirilən bütün prosesləri əhatə edir.

Yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul, xidmət, prosesi inkişaf etdirmənin yolu, fərqli düşünmək və yeni fikirlər irəli sürməkdir. Ortaya atılan fikirlərin və nəticələrinin təkrar təkrar qiymətləndirilməsi lazımdır.

Nəticələr yeni mənfəətlər üçün genişləndirilərək istifadə edilməlidir, inkişaf edən texnologiya, dəyişən müştəri istəkləri, məlumat və texnologiyaya asanca çatan rəqiblərin təqlid təhdidi, tək bir inovasyonla əldə edilən rəqabət üstünlüyü qısa sürər.

İnnovasiya fəaliyyətində dövlət orqanlarının əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

- innovasiya proseslərinin hüquqi bazalarının yaradılması;
- elmi-tədqiqatlar və innovasiyalar üçün vəsaitlərin toplanması;
- elmi-innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması;
- innovasiya fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;
- innovasiyaların tətbiqinin və rəqabətinin həvəsləndirilməsi, innovasiya risklərinin sığortalanması;
- innovasiya fəaliyyətinin kadr təminatı;
- innovasiyaların sosial və ekoloji istiqamətləndirilməsinin təminatı;
- innovasiya proseslərinin beynəlxalq aspektlərinin tənzimlənməsi.

İnnovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyi:

- ❖ innovasiya proseslərinin hüquqi tənzimlənməsi;
- ❖ elmi-tədqiqatların və innovasiya layihələrinin təşkili və birbaşa maliyyələşdirilməsi;
- ❖ innovasiya fəaliyyətinə büdcədən kənar dəstək yolu ilə təmin olunur.

İnnovasiya davamlı bir fəaliyyət halını alaraq firma mədəniyyəti ilə bütünləşməlidir.

İnnovasiya firmalar üçün önəmlidir. Yeni bazarlara girmək, mövcud bazar payını yüksəltmək və rəqabət gücünü artırmaq yolu innovasiyadan keçər.

İndiki vaxtda, rəqabət üstünlüyünü yalnız xərclər deyil, bu amillər də işin içində;

- bazarın ehtiyaclarına cavab verə bilmə sürəti
- məhsul ömürlərindəki qısalmalar
- məhsul və xidmət keyfiyyəti
- dizayn
- yeni məhsul və xidmətlərin inkişaf etdirilməsi
- müştəri xidmətlərinə görə məhsul və xidmət istehsalı
- yeni rəhbərlik və təşkilat modelləri

Finlandiya son illərdə rəqabət gücü ən yüksək olan ölkədir (Dünya İqtisadi Forumu- rəqabətçilik araşdırmaları). Meşəçiliyə və əkinçiliyə söykənən iqtisadiyyat, sənayeyə söykənən iqtisadiyyat, inovasyon iqtisadiyyatı, informasiya texnologiyaları sektoru, güclü bir iqtisadiyyat, yaşayış səviyyəsi yüksək bir cəmiyyətdir.

Cəmiyyətin innovasiya fəaliyyəti inkişaf səviyyəsinin və həyat keyfiyyətinin artmasında çox əhəmiyyətlidir. İctimai xidmətlərin təklifini yaxşılaşdırmağı təmin edilmək məhsuldarlığı və fəaliyyəti artırmağı məqsəd qoyan yeni rəhbərlik və iş üsullarının inkişaf etdirilib istifadəsi interaktiv siyasət dizaynı kimi yeni idarəçilik sistemlərinin tətbiqi köhnə vərdiş və tətbiqlərdə dəyişikliklər və yaxşılaşdırmalar edilməsi və yeni tətbiqlərin inkişaf etdirilməsi əhəmiyyətlidir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Minilliyin Layihəsi;

- yaxşı bir elm, texnologiya və innovasiya siyasəti olmadan səhiyyə və ətraf sahələrində tərəqqisi mümkün ola bilməz;
- yaxşı hazırlanmış və müvəffəqiyyətlə tətbiq olunan bir innovasiya siyasəti, təhsil, qadın-kişi bərabərliyi və həyat şərtlərinin yaxşılaşdırılmasına təkan verir edər;

İnnovasiya siyasətinin zərurəti;

- təsirli dövlət siyasətləriylə innovasiya üçün lazımlı insan qaynaqlarının inkişaf etdirilməsi;
- firmaların isə innovasiya performanslarının və qabiliyyətlərinin artırılması;
- ölkədə inovasyonu dəstəkləyən qanuni və inzibati mühitin yaradılması

Bu cür bir yanaşmanın müvəffəqiyyətli nəticələri Şərqi Asiya ölkələrində açıqca görülür. Yüksək böyümə sürəti əldə etdikləri kimi gəlir dağılımı bərabərsizliklərinə ortadan qaldırdılar.

İnnovasiya üçün lazım olan mühitin yaradılması dövlət üçün birinci prioritet olmalıdır. Bunun üçün;

- müvəffəqiyyət ilə çalışan bir sistemin qurulması;
- fəal siyasətlərin hazırlanıb həyata keçirilməsi lazımdır;
- elmin ortaya çıxarılması və yayılaraq tətbiq prosesləri;
- siyasətin mərkəzi, təşkilatlar arasındakı qarşılıqlı əlaqəyə dayanır;

Milli innovasiya sistemi: ana aktyorları;

- hökumətlər
- firmalar
- dövlət-firmalar-universitet və araşdırma təşkilatları arasındakı körpü təşkilatlar
- universitetlər
- tədqiqat institutları
- patent ofisləri, ortaq araşdırma mərkəzləri, teknoparklar, təhsil mərkəzləri

Avropa Birliyinin inovasyona münasibəti;

Lissabon hədəfi: "Avropa üçün təcili olaraq ələ alınması lazım olan ortaq bir məsələ"

İnnovasiya, Birliyin 2010-cu ildə dünyanın ən rəqabətli və ən dinamik məlumat iqtisadiyyatı olma hədəfində ən əhəmiyyətli vasitə olaraq təyin olunur.

2007-2013-cü illər arasında 4.21 milyard EUR büdcə "Rəqabətçilik və İnnovasiya Çərçivə Proqramı" üçün ayrılmışdır.

İnnovasiya Hərəkət Planı - 6 ana hərəkət;

- hər yerdə inovasyon
- inovasyonu bazara daşıyın
- innovasiya üçün məlumat
- inovasyona investisiya edin
- innovasiya qabiliyyəti
- təsirli innovasiyalı idarəçilik

2005-ci il Avropa Birliyi Lissabon Proqramının reallaşdırılması üçün "Daha Cox Araşdırma və İnovasyon - Böyümə və məşğulluğa İnvestisiya planı hazırlanıb tətbiqə başlandı.

Türkiyənin inovasyona münasibəti.

Türkiyənin innovasiya performansını AB-yə üzv və namizəd ölkələr arasında ən geridə olandır. Səbəbi innovasyonun birbaşa elm, texnologiya və araşdırma və inkişafın nəticəsi olaraq görülməsi, dövlət dəstəklərinin buna görə verilməsi və innovasyonun digər əlaqədar siyasət sahələrindən uzaqlaşması olmasıdır.

1996-2000-ci illər arasında 7.5 illik inkişaf Milli İnnovasiya Sisteminin qurulması ana hədəfi mənimsəndi. 1997-ci ildə Elm və Texnologiya Ali təşkilatı TUBİTAK Vizyon 2023 Layihəsi (ana hədəf Türkiyənin ÜDM-dan ayrılan payın artırılması). TUSİAD Məlumat cəmiyyəti və Yeni Texnologiyalar Komissiyası "Sahibkarlıq və yenilikçilik İş Qrupu", Milli İnnovasiya Təşəbbüsü-İnnovasiya Çərçivə hesabatı REF-rəqabət Forumu, TUSİAD- Sabancı Universiteti, 5.Sənaye Konqresi-İSO, "Davamlı Rəqabət Gücü, Qlobal dəyişkənlikdə Yeni dinamika və Türk Sənayenin Yol xəritəsi" olmuşdur.

Ölkələrin innovasiya performansını təyin edən çevrə şərtləri yaxşı işləyən maliyyə, iş və məhsul bazarları, firmaların qurulması və böyüməsi üçün ən əlverişli şərtləri təmin edən tənzimləmə və tətbiqlər, iqtisadiyyatın beynəlxalq ticarətə və xaricə birbaşa investisiya, innovasyonu tətikləyən tələbin vəziyyəti, cəmiyyətin innovasiya şüuru, makro iqtisadi mühit, aşağı və sabit inflyasiya, aşağı faiz dərəcələri, ictimai borçlarında azalma, həqiqi və sabit valyuta məzənnəsi, maliyyə nizam-intizam, devaliasiya, sərmayənin sərbəst dövrəni, açıq və rəqabətli ticarət siyasəti, təşviq edici xarici investisiya siyasəti və s. təşkil edir.

İnnovasiyalı iqtisadiyyatın inkişafında və proseslərinin tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasında dövlətin sosial iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissəsi olan innovasiya siyasəti vasitəsilə həyata keçirilir. Bu siyasətə uyğun olaraq ölkədə

investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün müvafiq innovasiya strukturlarının, başqa sözlə innovasiya mərkəzlərinin, texnoloji biznes-inkubatorların, texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bundan başqa, “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə Elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya” da innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorları şəbəkəsinin genişləndirilməsi bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Həmin vəzifələrin yerinə yetirilməsi isə, öz növbəsində, göstərilən innovasiya infrastrukturunu elementlərinin ən vaciblərindən biri olan İKT-profilli texnoparkların fəaliyyətinin səmərəliliyinin təhlilini, öyrənilməsini və onun qiymətləndirilməsini daha da aktuallaşdırır.

İnnovasiya infrastrukturunu təşkil edən əsas elementlərdən biri İKT-profilli texnoparklardır. Onlar əsas dörd məqsədə qulluq edir;

1. innovativ məhsulların kommersiyalaşdırması;
2. müvafiq sferada iqtisadi artımın stimullaşdırılması;
3. elmi-texniki potensialdan istifadə intensivliyinin artırılması;
4. regionun sosial-iqtisadi fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması və s. kimidir.

İKT-texnoparklar tətbiqi-tədqiqat işinin aparılması, texnologiyaların transferi, informasiya cəmiyyəti problemləri, innovasiya sisteminin formalaşmasına yardım, konsaltinq işlərinin yerinə yetirilməsi kimi əsas funksiyaları yerinə yetirirlər.

İnnovasiyalı dövlətin əsas funksiyaları:

Dövlət biznes üçün qarant kimi çıxış edir ki, onun qoyuluşları müxtəlif riskləri dövlət tərəfindən sığortalanıb və beləliklə, dövlət biznes fəallığını stimullaşdırır və yeni sərmayələrin həcmi artırır.

Dövlət vergi sistemini tənzimləyir və müəssisələr üçün güzəştlər təqdim edir, iqtisadiyyatın innovasiya sektorunda işləyən, bununla da canlandıraraq yüksək texnologiyalı müəssisələrin formalaşmasında yaxından iştirak edir.

Dövlət müvəqqəti forma üzərində monopoliya bilən kimi patentlərin verilməsi üzrə agentliyini təşkil edir, bununla da o, innovasiya prosesinin digər bütün iştirakçıları üçün texnologiyaları inkişaf etdirməyə imkan verir.

Dövlət, sonradan onların köçürüləcək ixtisaslaşdırılmış istehsal sahələri üzrə fundamental tədqiqatlar üçün şərait yaradır.

Nəticədə belə fikir çıxarmaq olar ki, onun risklərinin azaldılması yolu ilə dövlətin "haqqı üçqat" modeli çərçivəsində biznesin inkişafına kömək etməlidir və elm güclü təsiri altında. Bundan başqa, dövlət innovasiya iqtisadiyyatı innovasiya siyasətinin sadə paylamaqla öz göstərişləri ilə müqayisədə daha çox keçirilməsinin əhəmiyyətini dərk edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif mərhələlərdə dövlətin rolu innovativ iqtisadiyyatın təşəkkülündə çox önəmlidir. İlk mərhələdə onun rolu innovasiya sisteminin yaradılmasından ibarətdir, innovasiya sistemi kimi formalaşır və onun ayrı-ayrı həlqələrinin stimullaşdırılması təşkil edir.

Innovasiya proseslərinin inkişafına dövlətin iki cür köməklik göstərir. 1) Birbaşa
2) Dolayısı.

Birbaşa;

- intellektual mülkiyyətin qorunması üzrə hüquqi normalaşdırılması, standartlaşdırma siyasəti, informasiyanın genişləndirilməsi yolu ilə inzibati tənzimləmə;
- elmi-tədqiqat təşkilatlarının birbaşa dotasiya maliyyələşdirilməsi;
- ETKTİ-nin aparılmasına dövlət sifarişləri və kontraktları formasında xüsusilə vacib və iri miqyaslı elmi-texniki işləmələrin maliyyələşdirilməsi.

Dolayısı;

- innovasiya qərarlarının reallaşdırılması üçün investisiya axınlarını stimullaşdıran vergi və amortizasiya siyasəti;

- hazır məhsulun idxalına nisbətən texnologiyanın, lisenziyanın və komplektləşdiricilərin idxalı üçün daha yaxşı gömrük şəraitinin yaradılması;
- akademik, ali təhsil məktəbi və tətbiqi elmlərin innovasiyanın kommersiyalaşdırılması ilə qarşılıqlı əlaqədə vasitəçiliyi

III FƏSİL. Müasir dövrdə cəmiyyətin innovasiyalı inkişafının səmərəliliyi

3.1 İnnovasiya iqtisadi rəqabətin və inkişafın əsasıdır.

İnnovasiya dünyada başverən qlobal dəyişmənin təməl faktoru olaraq xarakterizə edilə bilər. Qlobal informasiya təcrübəsinə söykənən, qlobal ünsiyyətə əsaslanan, mövcud elmi qəbul və bunu aşmağı hədəfləyən bir yenilik, dəyişiklik və fərqləndirmə mədəniyyəti. "Yeni iqtisadiyyat" müzakirələrində iqtisadçıların etdiyi tərif, "sənaye çağında torpaq, əmək və sərmayə kapitalist iqtisadiyyatın təməl daşlarını təşkil edərdi, lakin məlumat çağında bunlara dördüncüsü əlavə olundu. Bu da məlumatdır. Məlumat yeni bir sərmayə növüdür". Artıq beşinci bir ünsür daha var. Bu "innovasiyadır" hansı ki, iqtisadiyyatın əsas sütunlarından biridir.

İqtisadiyyatın həm ənənəvi, həm də elmtutumlu sahələrdə rəqabətə davamlılığının artımı onun inkişafına stimül yaradır. Müasir dövrdə iqtisadi inkişaf innovasiya siyasəti ilə sıx əlaqəlidir. Bu da öz növbəsində innovasiya sistemlərinin yaradılmasını tələb edir. İqtisadiyyatın innovasiya inkişaf yoluna keçidi rəqabətə davamlı regional innovasiya sisteminin formalaşmasını, regional iqtisadiyyatın idarəetmə forma və üsullarının təzə- lənməsini tələb edir.

Günümüzün sürətlə dəyişən rəqabət mühitində ayaqda qala bilmək üçün firmaların məhsullarını, xidmətlərini və iş görmə üsullarını davamlı olaraq dəyişdirmək, fərqliləşdirmək və yeniləmək lazımdır.

Bu dəyişdirmə, fərqliləşdirmə və yeniləmə əməliyyatı "innovasiyadır"dır.

Firmalar üçün innovasiya çox əhəmiyyətli bir rəqabət vasitəsidir. Məhsuldarlığı və gəlirlilik artırır, yeni bazarlara girilməsini və mövcud bazarların böyüdülməsini təmin edir.

İqtisadiyyatın material-resurs tutumlu və xammal istiqamətli sahələrindən innovasiya inkişafına istiqamətləndirilməsi dövlətin iqtisadi inkişaf strategiyasının əsas məzmununu təşkil edir

Yeni dünyada rəqabətə tab gətirmək üçün, ilk növbədə, təhsilə, zəngin biliklərə, informasiya texnologiyalarına, innovasiya iqtisadiyyatına arxalanmaq lazımdır. Yeni dünya nizamında elmiinformativ biliklər inkişafın mühüm katalizatoruna, innovasion yeniliklərin başlıca təminatına çevrilmişdir. Elmtutumlu informasiyanın yaradılması, əldə edilməsi, tətbiqi sosialiqtisadi inkişafın, qlobal rəqabətin mühüm amilləridir.

Cənubi Koreyada 129 min, dünya səviyyəsində 222 mindən çox işçisi olan, 58 ölkədə fəaliyyət göstərən Samsung ildə 150 milyard \$ üzərində ixracat həyata keçirir. Samsung 2004-cü ildə, texnoloji innovasiya işləri üçün qlobal mərkəz olaraq seçdiyi Çinə 4 milyard \$ investisiya etdi. Bu sərmayə Çində eyni il əldə etdiyi gəlir 24 milyard \$-dır.

Samsung, Cənubi Koreyanın 1960-cı illərdə başlayan inovasyona söykənən inkişaf strategiyasının bir məhsuludur. Samsungun investisiya üçün Çini seçməsi isə təsadüf deyil. Çinin inovasyona söykənən inkişaf strategiyasının nəticəsidir.

Cənubi Koreya, aşağı inflyasiya və işsizlik nisbəti, ixracat artıqlığı və gəlir dağılımındakı bərabərliklə, inovasyona söykənən inkişafın və böyümənin nə anlama gəldiyinin sübutu olaraq ortaya çıxır.

40 il əvvəl, Türkiyə ilə təqribən eyni ictimai və iqtisadi göstəricilərə sahib olan Cənubi Koreyada bu gün işsizlik 3 % səviyyəsində, Türkiyədə isə 10 % səviyyəsindədir. Əhalinin yalnız 4 %-i yoxsulluq sərhədinin altında, lakin Türkiyədə bu faiz rəqəmi 27 % təşkil edir.

İllik ixracat 250 milyard \$-ın üstündədir, Türkiyədə isə bu rəqəm sadəcə Samsungun tək başına etdiyi ixracatın yarısından azdır. İnternet istifadəçilərinin sayı 30 milyon Azərbaycanda isə təxmini 2 milyona yaxındır.

İnkişaf etmiş ölkələrə çatmaq yolunda əhəmiyyətli məsafələr qət etmiş və qət etməkdə olan ölkələrin ortaq xüsusiyyəti, iqtisadiyyat və ictimai siyasətinin mərkəzinə inovasyonu yerləşdirmələridir. Bu ölkələrə misal olaraq Cənubi Koreya, Malayziya, İrlandiya, Finlandiya, Tayvan, Sinqapur, Çin, Hindistan göstərmək olar.

Siyasi dayanıqlılıq və sahiblənmə, cəmiyyətin bütün təbəqələrinə yayılan güclü bir əməkdaşlıq mühiti, sahiblənmə və sabitlik, xüsusiyyətli insan gücü yetişdirmək üçün edilən yüksək investisiya, hər ölkənin öz şərtlərinə görə uyğunlaşdırılan düsturları olmalıdır.

Yeni dinamik dünyada iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti və sosial-iqtisadi inkişaf tempi iqtisadi subyektlərin qabaqcıl texnologiyaların, yeni bazarların öyrənilməsi və tətbiqindən, biliyin generasiyası və onun əqli kapitala çevrilməsindən asılıdır.

Ölkələr üçün isə innovasiya, məşğulluq artımını, davamlı böyüməyi, ictimai rifahı və həyat keyfiyyətini təmin edən ən əhəmiyyətli faktordur.

Səmərəli, qazanlı və rəqabət gücü yüksək firmaların fəaliyyət göstərdiyi iqtisadiyyatlar hər zaman yüksəliş və inkişaf içində olur. Qlobal miqyasda milli rəqabət üstünlüyü qazanar.

İnnovasiya, bir firmanın digər fəaliyyətlərindən uzaqlaşmış bir fəaliyyəti deyil, əksinə hamısını əhatə edir.

İnovasyonun vahid bir fəaliyyət olaraq edilməməsi əhəmiyyətli problemlərə gətirib çıxarar:

- İnnovasiya, araşdırma və inkişaf hissəsinin işi olaraq başa düşülsə ortaya satışa çıxarılan bir məhsul çıxması ehtimalı azalır;
- Fərqli baxış yönələrinə sahib kəslərin məlumat və təcrübələriylə iştirak etmə mühiti təmin edilməlidir;
- Yalnız müştəri tələblərinə cavab vermək olaraq başa düşülsə gələcəkdəki ehtiyacları təxmin edərək rəqabət üstünlüyü tutma fürsəti qaçırıla bilər;

- Yalnız texnoloji irəliləyiş kimi düşünəlsə bazarın tələb etmədiyi, istifadəçilərin ehtiyaclarına cavab verməyən proseslərin hazırlanması səbəb olur;
- Şirkət içi öyrənmə və innovasiya qabiliyyətlərinin inkişafı üçün xaricdən xidmət alışı və şirkət içi işlərlə birlikdə düşünəlməlidir;

Bir ölkədə rifah və həyat standartı, rəqabət gücü artarsa yüksəlir. Rəqabət gücü isə məhsuldarlığı artırır.

İnnovasiya, məhsuldarlığı artıran ən əhəmiyyətli vasitədir. Bu səbəblə innovasiya, ölkələr üçün;

- İqtisadi böyümənin
- Artan məşğulluğun
- Həyat keyfiyyətinin açarındır

Ancaq bu sayədə, ölkənin və cəmiyyətin qaynaqlarının;

- Məhsul və xidmətə çevrilməsi
- İqtisadi və ictimai dəyər yaradılması mümkün olur

İnovasyonla cəmiyyət eyni qaynaqdan çox daha böyük mənfəətlər əldə edir. Bu səbəbdən, innovasiya yalnız iqtisadi deyil, ictimai bir sistemdir.

Firmanın inovasyonun nə olduğunu və necə idarə olunması lazım olduğunu bilməsi vacibdir. İnnovasiyanı rəhbərlik firmanın texnologiyasını, iş müddətlərini və insan əlaqələrini inovasyonu dəstəkləyəcək və təşviq edəcək şəkildə idarə etməlidir. Strateji və təşkilati bacarıqlara sahib olmaq uzun müddətli dünyagörüşü, bazar meyllərini təyin və təxmin etmə bacarığı, texnoloji və iqtisadi məlumatları toplama, slem və mənimsəmə yetkinliyi olmalıdır. Təşkilati bacarıqlar, riskləri təyin və idarə qabiliyyəti, əməliyyat vahidlər arasındakı işbirliklərinin səviyyəsi, elmi-tədqiqat institutları, universitetlər, məsləhət firmaları, müştərilər və təchizatçılar ilə yaradılan şəbəkə, insan sərmayəsinə edilən investisiyanın səviyyə və keyfiyyətidir.

İnnovasiyona önəm verən idarəçi necə bir anlayışa sahib olmalıdır? Bir çox sahə üçün bu sualın cavabı çox önəm kəsb edir. Geniş bir məqsədə sahib, dəyişməyə və inkişafa açıq idarəçilər və çalışanlar ilə şirkət içində fərqli bir mədəniyyət və anlayış, təşkilat mədəniyyəti, yüksək rəhbərliyin sahiplənməsi;

- fərqli görmək
- risk almaq
- yaradıcılıq
- müştərinin dəyərini bilmək
- sorğulamaq
- müvəffəqiyyətsizliyi xoş görmək
- ünsiyyət
- əməkdaşlıq
- bağlar və əlaqələr
- öyrənən təşkilat

Qlobal və makrosəviyyədə innovasiyanın universal mənbəyi çox sürətlə artan tələbatla onların ödənilməsi imkanları arasındakı ziddiyyətdir. Məhdud resurslara malik olan cəmiyyət öz tələbatını ödəməyin bütün yeni və daha effektiv üsullarını ixtira etməyə məcburdur. İnsanların hər növbəti nəsli nail olduğu səviyyədən imtina edir və daha yüksək tələblər irəli sürürlər.

Mikroiqtisadi səviyyədə bu ziddiyyətin meydana çıxmasının konkret ifadəsi resursların məhdudiyyəti şəraitində onların daha effektiv istifadəsi üzrə alternativ imkanlar sayılır.

Rəqabət iqtisadi artımın tərkib elementi kimi çıxış edərək innovasiya üçün stimullar yaradır. Rəqabət istehsal artımını və xərclərin ixtisarını təmin edən güclü mexanizmdir. Mənfəətin artırılması əslində innovasiyalı üstün mənfəəti təmin edir. Bu isə effektiv innovasiyanı ilk həyata keçirənin aldığı əlavə gəlirdir. Rəqabət mühitində innovasiya yayıldıqca mənfəətin bu növü yoxa çıxır. İstehsalın effektivliyi

və mənfəət maddi, əmək və maliyyə resurslarının istifadə səviyyəsindən asılıdır. Yeni texnologiyalar, avadanlıq, idarəetmə metodları xeyli dərəcədə xərclərin aşağı salınmasına gətirib çıxarmağa qabildir.

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisənin innovasiyalı inkişaf metodologiyasını işləyib hazırlamadan yeni texnologiyaların təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb edilməsinin səmərəliliyini artırmaq qeyri-mümkündür.

Müasir innovasiya sferasında həll edilməmiş problemlər az deyil. Müəssisənin innovasiyalı inkişafı və strateji fəaliyyəti arasında dinamik uyğunluğun təmin edilməsi, fəal innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi üçün kredit və vergi siyasəti sisteminin və maliyyələşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi innovasiyalı iqtisadiyyatın səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün vacib məsələlərdən biridir. Bu öz növbəsində yeni texnoloji nailiyyətlərin tətbiqinin sürətləndirilməsi, onun nəticəsi kimi məhsulun keyfiyyətinin artırılması, istehlakçıların artan tələbatının ödənilməsi və müəssisənin rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsi məsələlərinin həllinə böyük köməklik göstərir.

XXI əsrdə ölkənin ənənəvi iqtisadi sistemlərindən innovasiyalı iqtisadiyyata yönləndirilməsinin uğuru;

- Davamlı iqtisadi böyümə
- İctimai inkişafın artırılması

İnnovasiya iqtisadiyyatı özünü aşağıdakı kimi biruzə verir;

- ixtisaslaşdırılmış əmək,
- yaxşı gəlir vəd edən iş imkanları
- bu imkanları yaradan sürətlə böyüyən firmalar
- çox sayda yeni qurulan müəssisələr

BİR ölkədə və ya regionlarda innovasiyalı iqtisadiyyatının qurulması üçün;

- xüsusiyyətli və təhsilli insan gücünə,
- yeni fikirlərin çıxarılmasını və yayılmasını təmin edən bir mühitə

- inovasyonu dəstəkləyən mexanizmlərə və sərmayəyə giriş imkanlarına ehtiyac vardır.

Burada dövlət asanlaşdırıcı və katalizatorçu rolu oynayır. İnsan qaynaqlarına, araşdırma və inkişafa və inovasyona investisiya edər. Bu cür sərmayələri təşviq edər və təşkilatlarla qarşılıqlı ünsiyyət içindədir. Məlumatı ən yaxşı idarə edən, insan qaynağını və fikir varlığını ən yaxşı istifadə edər və inovasyonu bütün fəaliyyətlərinin ayrılmaz bir parçası halına gətirən biznes rəqabətli mühit təşkil edir.

Məlumatı ən yaxşı istifadə edən firmalar, ən ixtisaslı insan gücünə ehtiyac duyar və ən çox məşğulluğu yaradarklar.

İnnovasiyada təhsil;

- Məktəb əvvəli təhsildən universitetə qədər təhsil sistemi və strateji texnologiya sahələri üçün lazım olan insan gücünün yetişdirilməsi və tələbələr firmalarla yaxın təmasda olmaları, öyrəndiklərinin tətbiqlərini görmələri
- Firma çalışan və idarəçilərinin davamlı təhsili və bazar və texnologiyadakı inkişafı izləmə qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi və dizayn, istehsal və təşkilat üsullarının öyrənilməsi
- Cəmiyyətin hər seqmentini maraqlandıran həyat boyu təhsil sistemi və informasiya texnologiyalarının geniş istifadəsi ilə dəyişən ehtiyaclara görə yenidən təhsil, qısa və sıx proqramlar, uzaqdan təhsil

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində innovasiyanın əhəmiyyəti önəmli dərəcədə artır.

İnnovasiya proseslərinin innovasiya fəaliyyətinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün sənaye müəssisəsi fəaliyyət prinsiplərinin öyrənilməsi, hazırda tədqiqatların aktual problemidir. Müəssisənin fəaliyyətinin səmərəliliyini iqtisadi və maliyyə göstəriciləri vasitəsilə ifadə olunur. Unifikasiya edilmiş göstəricilər sistemi bazar iqtisadiyyatı şəraitində ola bilməz. Hər bir investor,

menecerlərin və mütəxəssislərin peşəkarlıq xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq innovasiya layihəsinin və digər amillər, bu sistemin özü müəyyənləşdirir.

Göstəricilər sisteminə aşağıdakı tələblər irəli sürülür:

- Göstəricilər məhsulun həyat dövrünün bütün mərhələlərində prosesləri əhatə etməlidir;
- Göstəriciləri, perspektivdə, ən azı 3-5 il keçmişə aid təhlil təşkilatın fəaliyyətinin əsasında formalaşmalıdır;
- Göstəricilər konkret malların rəqabət qabiliyyətinə görə konkret müddətdə konkret bazarlarında məlumatlarına əsaslanmalıdır;
- Mühüm göstəricilər mütləq, nisbi və xanədan kəmiyyətlərlə ifadə olunmalıdır;
- Göstəricilər təşkilatının maliyyə fəaliyyətinin bütün aspektlərini əks etdirməlidir;
- Layihələndirmə son göstəricilərə görə, təşkilatın fəaliyyətinin təşkilati, texniki, ekoloji, iqtisadi və sosial aspektlərini edən həcmnin kifayət qədər və keyfiyyətli istifadə etməklə maliyyə fəaliyyətinin davamlılığını və risk dərəcəsinin müəyyən edilməsi ilə, müxtəlif variantlarla hesablaşmalar əsasında həyata keçirilməlidir.

Yeniliklərin tətbiqi dörd növ effekt verə bilər: İqtisadi, elmi-texniki, sosial və ekoloji.

İqtisadi səmərə almaq hesabına innovasiya təşkilat formasında müəssisənin kompleks inkişafını və rifahın yüksəldilməsini göstərir. Digər növ (elmi-texniki, sosial, ekoloji) potensial iqtisadi səmərəli effekti özündə daşıyır. İqtisadi səmərənin işlənməsi, tətbiqi - özündə (innovasiya çevrilməsi), potensial və ya faktiki (real, kommersiya) satış yenilikləri ola bilər, elmi-texniki, sosial və ekoloji effektləri isə yalnız potensial iqtisadi effekti ola bilər.

İnnovasiya anlayışı haqqında yuxarıda qeyd olunanları təhlil edib ümumiləşdirdikdən sonra aşağıdakı nəticələri çıxarmaq olar:

1. Obyektlərin, sistem, müəssisə və cəmiyyətin bütövlükdə bir vəziyyətdən digərinə, daha təkmilinə və əvvəlcədən yenilik nəzərdə tutan vəziyyətə keçid üzrə konkret situasiyaların sonsuz sayı çoxlu miqdarda şərtlərin və təriflərin yaranmasına imkan verir.

2. Daha təkmil vəziyyətə keçid yeniliklərin-yeni vasitələrin, qaydaların, məhsulların, metodların, texnologiyaların tətbiqini və reallaşdırılmasını nəzərdə tutur ki, bunları da fikirləşmək, işləyib hazırlamaq və ixtira etmək lazımdır.

3. İnnovasiya yeni biliklərin reallaşdırılmış məcmusu kimi müvafiq sahələrdə praktiki tətbiqə malik olmalı və effekt verməlidir.

İqtisadi artımın tərkib elementi kimi çıxış edən rəqabət, innovasiya üçün stimullar yaradır. Y. Şumpeter "...yeni əmtəənin, yeni texnologiyanın, xammalın, yeni mənbəyin, təşkilin yeni tipinin kəşfinə..." əsaslanan rəqabətə əhəmiyyət verirdi (171, s.128).

Rəqabəti iqtisadi fəaliyyət zamanı istehsal artımını və xərclərin ixtisarını təmin edən güclü mexanizm kimi qəbul etmək vacib məsələdir.

"İnnovasiya" termininə yalnız innovasiya fəaliyyətinin son nəticəsi kimi (yeni məhsul, yeni texnika və ya texnologiyanın mənimsənilməsi, təşkilati və idarəetmə metodlarının yaxşılaşdırılması) deyil, həm də iqtisadi sistemin dayanıqlı inkişafına kömək edən və yeniliyin rəqabətqabiliyyətli məhsula transformasiyasına əsaslanan ən vacib iqtisadi artım amili kimi yanaşmaq lazımdır.

3.2 İnsan kapitalı innovasiyalı iqtisadiyyatın əsas amili kimi.

İnsan kapitalına böyük miqyasda investisiya hər bir inkişaf etmiş ölkənin prioritet məsələlərindən biridir. Sivilizasiyaların və ölkələrin inkişafının tədqiqi

göstərir ki, insan kapitalı, hər bir ölkənin uğuru, digərlərinin isə uğursuzluğunu müəyyənləşdirən əsas inkişaf amillərindən biridir. Elm və təhsil sahəsi innovasiyalı iqtisadiyyatın və ictimai cəmiyyətin davamlı inkişafını təmin edən əsas sahələrdən biridir. Hər bir dövlətin innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişaf etdirilmə planının mərkəzində yenilik üçün yüksək potensiala malik olan təhsil müəssisələrinin yaradılmasıdır. Ali təhsil müəssisələrinin inkişafı və bu inkişafın insan kapitalına olan təsiri nəticəsində innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşmasındakı dövlətin rolunun əsas vasitələrindən biridir. Ali təhsil strukturunun optimallaşdırılması, ali təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi prosesinin dinamikası innovasiyalı iqtisadiyyatın sürətli inkişafı üçün əlavə təkan verəcəkdir. Belə ki, universitetlər bazar iqtisadiyyatının subyektlərinə çevriləcəkdir.

Müasir elmi-texniki sahələrin inkişafı, informasiya texnologiyalarının geniş vüsəti, ənənəvi texnologiyalar sahəsindəki innovasiyalar, yeni ticari münasibətlər, ictimai və korporativ məşğulluq sahəsində sürətlə dəyişən tələblər və yeni siyasi proseslərin miqyası inkişaf etməkdə olan ölkələri insan potensialının inkişafının əsaslarını yenidən düşünməyə vadar edir.

İntellektual sərvətin qorunması və inkişafı birbaşa elmi tədqiqatlara bağlıdır. Odur ki, bütün sahələrdə elmi nailiyyətlərin əldə edilməsi məsələsi diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı XXI əsrə "təhsil əsrə" elan etmişdir. Yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşmasında, davamlı inkişafa zəmin yaradan güclü iqtisadiyyatın qurulmasında xüsusilə ali təhsilin rolu böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə hər bir ölkənin uğurlu gələcəyi həmin ölkədə təhsilin səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, təbii sərvətlərin bolluğu dövlətin inkişafının əsas göstəricisi deyil, başlıcası, bu sərvətlərin cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi olan insan kapitalına çevrilməsini təmin etməkdir. Bu, hal-hazırkı mərhələdə təhsil sisteminin ən zəruri vəzifəsidir. Yaponiya, ABŞ, Cənubi Koreya və digər

inkişaf etmiş ölkələr malik olduqları maddi resurslardan daha çox təhsil sisteminin yetişdirdiyi insan kapitalından böyük gəlirlər əldə etmişlər. Həmin bu ölkələrdə inkişafa təsir göstərən amillər içərisində təhsilin çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə yüksək olub təxminən 70 faiz təşkil edir.

İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasında əsas kapital bilik, informasiya və bu informasiyanın daşıyıcısı olan insan kapitalıdır. Buda öz növbəsində innovasiyanın inkişafı üçün insanlardan peşəkarlıq səviyyəsinin fasiləsiz yüksəldilməsini tələb edir.

İqtisadiyyatda insan kapitalı insana yönələn investisiyanın həcmi ilə ölçülür. Dünya Bankının məlumatına əsasən iqtisadi artımın 16 faizi fiziki kapital, 20 faizi təbii ehtiyatlar, 64 faizi isə insan kapitalı hesabına əldə olunub. İnsan kapitalına yönələn xərclərin artması nəticədə həmin ölkənin gələcəkdə daha da inkişaf etməsinə səbəb olur.

İnnovativ iqtisadiyyatda güclü maliyyələşdirməyə imkan verən iqtisadi resursların olması ilə bərabər, bu sistemi idarə edən intellektual və texnoloji potensiala da böyük ehtiyac var. İnnovasiya şəbəkəsinin iştirakçılarının sayının daim artması, bura yeni sosial qrupların cəlb edilməsi, innovasiya inkişafına istiqamətlənən institusional sistemin yaradılması bu sahədə əsas faktorlardandır.

Qlobal dünyada ən yeni texnologiyaları mənimsəyən, insanın hərtərəfli inkişafına sərmayə qoyan millətlər rəqabətə daha davamlı olacaqlar. Millətin modernləşməsi, onun rəqabət potensialının artırılması zamanın qarşısı alınmaz tələbidir.

Müasir dövrdə inkişaf etmiş və etməkdə olan ölkələrin davamlı iqtisadi yüksəlişinin təmin edilməsi ilk növbədə həmin ölkədə elmin müasir tələblərə uyğun inkişaf etdirilməsini tələb edir. Bu ona əsaslanır ki, iqtisadi sferada innovasiyalara əsaslanan inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, insan kapitalının formalaşması, intellektual potensialdan səmərəli istifadə edilməsi, elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri, rəqabətə davamlı məhsul istehsalı, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və s. bu kimi bir

sıra aktual problemlərin həlli məhz elmin və elmi biliklərin inkişaf səviyyəsindən asılıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə milli sərvətin əsas hissəsini insan kapitalının təşkil etməsi də elmin inkişafının, başqa sözlə informasiya və biliklər iqtisadiyyatının təzahürüdür.

“Bilik iqtisadiyyatı” olaraq qəbul edilən XXI əsrdə inkişaf etmiş ölkələrdə milli sərvətin əsas hissəsini insan kapitalı edir. Elmin inkişafı bilik iqtisadiyyatının təzahürüdür. Ölkəmizdə də reallaşan «qara qızılı insan kapitalına çevirmək» siyasəti dünyanın müasir inkişafı meyllərinə uyğundur, çünki, bu gün hər hansı ölkənin zənginliyi onun insanların təhsil səviyyəsi ilə ölçülür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevində qeyd etdiyi kimi: “İnsan kapitalı inkişaf etmiş ölkələrin indiki durumunu müəyyən edən amildir. Həmin ölkələr təbii resurslar hesabına yox, intellektual potensiala, yeni texnologiyaların icad olması, tətbiqinə görə inkişaf edirlər. Biz də bu yolu seçməliyik”.

İnsan kapitalı uğrunda rəqabət dərin xarakter alıb və insan ən zəngin kapital kimi dünya innovasiya inkişafının əsas fundamentini təşkil edir. Yüksək ixtisaslı personalın çevikliyinin artması, biliyin paylaşması prosesi hazırda genişmiqyaslı bir dünya planı kimi sürətli temp alıb.

Keyfiyyətli insan kapitalı uğrunda aparılan rəqabət dünya innovasiya inkişafının əsas xüsusiyyətidir və yüksəkixtisaslı personalın çevikliyinin artması, biliyin paylaşması prosesini təmin edir. Prezidenti İlham Əliyevin də dəfələrlə bəyan etdiyi kimi, cəmiyyət həyatındakı fundamental dəyişikliklər milli təhsil konsepsiyasının müasirləşdirilməsini, inkişaf etmiş dövlətlərin mütərəqqi maarifçilik ənənələrinin, müasir informasiya və innovasiya texnologiyalarının mənimsənilməsini, mənəviintellektual yüksəlişə xidmət edən siyasətin həyata keçirilməsini aktual məsələ kimi gündəmdə tutaraq həyata keçirilməsi üçün ciddi addımların atılması vacibdir.

İnsan kapitalı – innovasiya iqtisadiyyatının qərarlaşmasının və inkişafının başlıca amili, onun inkişafının sonrakı mərhələsi kimi biliklərin iqtisadiyyatıdır. İnsan

kapitalı inkişafının və keyfiyyətinin yüksəlməsinin şərtlərindən biri yüksək iqtisadi azadlıq indeksi hesab olunur. İnsan kapitalını 3 formada təsnifləşdirmək mümkündür: 1) fərdi insan kapitalı; 2) firmanın insan kapitalı; 3) milli insan kapitalı.

Bir çox ölkələrdə yenilikçi iqtisadiyyat iqtisadi inkişafın fundamental mənbəyi kimi hesab edilir və milli sərvətlərin mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. İnnovasiya mərkəzlərinin yaradılması və bu mərkəzlərin fəaliyyəti yeni texnologiyaların inkişafı və ali təhsil müəssisələrinin elmi, texniki və innovasiya potensialından səmərəli istifadə, eləcə də müəssisələrin, təşkilatların və kiçik yüksək texnologiyalı biznes innovasiya fəaliyyətini təbliğ etməkdir. Bu fəaliyyətə Rusiya Federasiyasını iqtisadi siyasətini misal göstərmək olar. 2006-2015-ci il üçün Rusiya Federasiyasının təhsil siyasətinin məqsədi Rusiya təhsil sisteminin innovasiyalı inkişafa keçid, yüksək nəticələrin əldə olunmasına diqqət, müvafiq beynəlxalq standartlar, keyfiyyət və cəmiyyət və bilik iqtisadiyyatı ehtiyaclarına uyğun təhsil rəqabət qabiliyyətinin fasiləsiz təkmilləşdirilməsi üçün mexanizmlərin yaradılmasıdır.

İnnovasiya iqtisadiyyatı ənənəvidən fərqlənir və onun subyektlərinin arasında istehsal prosesində yaranan iqtisadi münasibətlərin (əlaqələrin) yeni tipi təşkil edir. Anlamaq əhəmiyyətlidir ki, innovasiya inkişafına keçid insanın məhsuldar güclərinin uyğun olan inkişafıyla şərt qoyulmuşdur — innovasiya iqtisadiyyatının subyekti. Yaradıcı insan innovasiya istehsalının inkişaf prosesinin əsas elementidir, və (amma) onun insan kapitalı yeni biliklərin generasiyası əsasında innovasiya istehsalının əsas resursu olur.

İnsan kapitalı XXI əsrdə innovasiya, rəqabət və iqtisadi böyüməni bir birinə bağlayan əsas faktor hesab edilir. İnsan kapitalı innovasiyanın əsas hissəsidir.

İqtisadi artım innovasiya ilə izah olunur, bununda əsas səbəbi (təhsil) insan kapitalı hesab edilir. Eyni zamanda, müasir dövrümüzdə innovativ üstünlüyə malik olan ölkələr təhsilli insan kapitalını özünə çəkir.

Empirik araşdırmanın ikinci əsas element isə insan kapitalının xarakteristikasıdır. Buna təhsil, bilik və bacarıq aiddir. Son bir neçə il ərzində, insan kapitalı nəzəriyyəsi xüsusilə Malayziya kimi inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarda, təhsil və iqtisadi artım arasındakı səbəbli əlaqəni təsdiq ilə çox diqqət çəkdi. Çünki insan kapitalı nəzəriyyəsi iqtisadi inkişafa savadlı və məhsuldar işçi qüvvəsi ilə nail oluna biləcəyini müdafiə edir.

İnsan kapitalı, əsasən iqtisadi artıma və inkişafına stimül yaradan fərdlərin bir sıra kimi görünən bilik, qabiliyyət və bacarıqları, innovasiya prosesinin əsas stimulu hesab edilmişdir. İqtisadi ədəbiyyatda insan kapitalının 3 növünü qeyd etmək olar. Bunlar firma-xüsusi insan kapitalı, sənaye-xüsusi insan kapitalı və fərdi-xüsusi insan kapitalıdır. Popescu Cristian yuxarıda qeyd edilən insan kapitalının ilk iki növünün hansı ki, qabiliyyət və biliyə əsaslanır, yalnız müəyyən bir firma və ya sənaye üçün qiymətli oluğu və bunlarında müəyyən region və ya dövlət daxilində innovasiya fəaliyyətinə məhdud təsirini ifadə edir. Bu ikisindən fərqli olaraq, fərdi-xüsusi insan kapitalı hansı ki, biliyi nəzərdə tutur, böyük firmalar və sənayelər üçün müvafiqdir. Bütün bunları düşündükdə insan kapitalının fərdlər, təşkilatlar və böyük gücə sahib olan innovativ induksiyaçı cəmiyyətlər üçün rəqabət üstünlüyünün əsas mənbəyi hesab etmək mümkündür.

İnsan kapitalı funksiyalarına hökumət, şirkət, şəxsin müvafiq olaraq fərdi, mikro və makro səviyyədə ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyəti daxildir.

Fərdi səviyyədə insan kapitalı funksiyaları:

1. İqtisadi - kapitalın hərəkətini təmin etmək üçün zəruri olan mənfəət artımının, biliklərin artım və həyata keçirilməsi hesabına əldə edilən əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirilməsindən ibarətdir;
2. Stimullaşdırıcı - bu inkişaf mərhələsində ən çox ehtiyac olan istehsal keyfiyyətlərinin formalaşması və təkmilləşdirilməsinə kömək edir.

Mikro səviyyədə insan kapitalı funksiyaları:

1. Proqnozlaşdırıcı. İnsan kapitalının tədqiqi ehtimal və reallıq arasında olan dialektik bağlılıq vasitəsilə işçilərin, qrupların, ölkə regionlarının insan kapitalından istifadə dərəcəsini qiymətləndirməyə və bu əsasda rəqabət, innovasiya fəaliyyəti, iqtisadi artımın yüksəlməsi üçün şərait yaratmağa imkan verir;
2. İstehsal və iqtisadi. İnsan kapitalının köməyi ilə insan birbaşa olaraq mal və xidmətlərin istehsalı prosesinə qoşulur. Fərdi insan kapitalının keyfiyyəti yüksəldikcə, onun əmək fəaliyyətinin, onun istehsal etdiyi və insanların normal həyat fəaliyyəti və ehtiyaclarının qarşılınması üçün zəruri olan mal və xidmətlərin keyfiyyəti də artır, sahibkarına daha çox gəlir əldə etdirir.

Makro səviyyədə insan kapitalının funksiyalarına daxildir:

1. Translyasiya- fasiləsizlik, cəmiyyətin malik olduğu insan kapitalının keçmişdən gələcəyə ötürülməsini nəzərdə tutur. Bu zaman insan kapitalının yalnız yeni vaxtın tələb etdiyi hissəsi ötürülür;
2. Strateji, hansı ki, insan kapitalının dövlətin inkişafı, elmi-texniki tərəqqinin dövlət çərçivəsində hərəkəti, iqtisadi artım ilə əlaqəli olan elementlərindən biri olduğunu göstərir.

Dünya İqtisadi Formunun
İnsan kapitalı indeksi – 2015

Sıra	İqtisadiyyat	Dərəcə
1	Finlandiya	85.78
2	Norveç	83.84
3	İsveçrə	83.58
4	Kanada	82.88
5	Yaponiya	82.74
6	İsveç	82.73

7	Danimarka	82.47
8	Hollandiya	82.3
9	Yeni Zelandiya	81.84
10	Belçika	81.12
63	Azərbaycan	67.58

Mənbə: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Human_Capital_Report_2015.pdf

Dünya İqtisadi Formunun 2015-ci il üçün yaydığı insan kapitalı indeksində ilk 10-da yer alan ölkələrin iqtisadiyyatına diqqət etsək insan kapitalının ölkə iqtisadiyyatındakı rolunu daha yaxşı görmək mümkün olar.

İqtisadiyyatda insan kapitalı insana yönələn investisiyanın həcmi ilə ölçülür. Dünyada iqtisadi artımın 16 faizi fiziki kapital, 20 faizi təbii ehtiyatlar, 64 faizi isə insan kapitalı hesabına əldə olunub. İnsan kapitalına yönələn xərclərin artması nəticədə həmin ölkənin gələcəkdə daha da inkişaf etməsinə səbəb olur.

Bu gün dünyada keyfiyyətli insan kapitalı uğrunda rəqabət dərin xarakter alıb və insan ən zəngin kapital kimi dünya innovasiya inkişafının əsas fundamentini təşkil edir. Yüksək ixtisaslı personalın çevikliyinin artması, biliyin paylaşması prosesi hazırda genişmiqyaslı bir dünya planı kimi sürətli temp alıb. Qloballaşma şirkətlərə daha yüksək səviyyəli texnologiya uğrunda rəqabət aparmağa və innovasiyaların ixtisaslaşdırılması və lokallaşdırılması prosesini stimullaşdırmağa məcbur edir.

Dünyaya nəzər saldıqda XX əsrin ortalarından başlayaraq aparıcı dövlətlərin ən mühüm prioritetləri içərisində insan kapitalının yaradılmasının xüsusi yer tutduğunu görürük. Bu nəzəriyyə ilk dəfə ötən əsrin 60-70-ci illərində Amerika iqtisadçılarının tədqiqatları nəticəsində yaranmışdır.

İşçi qüvvəsinin formalaşması, insanın yaradıcılıq və faydalılıq imkanlarının artırılması bu nəzəriyyənin əsas istiqamətləri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Müasir dövrdə təbii sərvətlər bolluğu dövlətin əsas göstəricisi sayılmır. Dünya Bankının

apardığı araşdırmalar müəyyən etmişdir ki, ABŞ-ın milli sərvətinin 76 faizini insan kapitalı, 19 faizini istehsal, 5 faizini isə təbii resurslar təşkil edir. Avropa ölkələrində isə insan kapitalı 74 faiz, istehsal 24 faiz, təbii resurslar isə cəmi 2 faiz təşkil edir. Rusiyada isə insan kapitalı 50 faiz, istehsal 10 faiz, təbii sərvətlər isə 40 faiz səviyyəsindədir.

Dövlət cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi olan insan kapitalına daha böyük əhəmiyyət verir. ABŞ, Yaponiya, Cənubi Koreya, Finlandiya və başqa iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr maddi ehtiyatlardan daha çox təhsilin yetişdirdiyi insan kapitalından yararlanmış, böyük gəlirlər əldə etməyə başlamış və həmin gəlirlər bu gün də sürətlə artır.

Dünya Bankının ekspertlərinin araşdırmalarına görə, müntəzəm inkişafın təmin olunmasında və bilik iqtisadiyyatına keçiddə universitetlər mühüm rol oynayır. YUNESKO-nun ekspertləri isə daha irəli gedərək müəyyən ediblər ki, hər bir ölkədə dövrün tələblərinə cavab verən güclü kadr ehtiyatları yaradılmasında orta təhsildən sonrakı təhsillərin rolu çox böyükdür.

Müasir dövrdə hər bir xalqın, dövlətin gələcək taleyini təkcə onun malik olduğu zəngin təbii sərvətlər deyil, həm də elmi-mədəni və intellektual imkanları, bütün bunların da fəvqündə dayanan insan kapitalı müəyyənləşdirir. Funksional imkanları elm və təhsilin ictimai həyatın ən müxtəlif sahələrində tətbiqi yolu ilə gerçəkləşdirilən bu əvəzsiz kapital hazırkı mərhələdə fərd və ictimai toplumların, geniş mənada, xalqların gələcək inkişafının, yaşayış səviyyəsinin, habelə qazandığı nailiyyətlərin rəhni kimi çıxış edir.

Hər bir dövlətin iqtisadi inkişafı elmin inkişafı ilə birbaşa qarşılıqlı surətdə əlaqəlidir. Yeni mərhələdə elmi-texniki tərəqqinin fərqləndirici cəhəti dünya standartlarına cavab verən yeni, daha keyfiyyətli elmtutumlu məhsulun istehsalına imkan verən mütərəqqi texnologiyalar və çevik istehsalata sürətli keçiddir.

Universitetlərdə elmi səviyyəni yüksəltmək, onun iqtisadiyyatla əlaqəsini təmin etmək üçün universitetin innovativ infrastrukturunu inkişaf etdirmək lazımdır. Bu məqsədlə, ilk növbədə universitetlərin elmi potensialından səmərəli istifadə etmək, müxtəlif təyinatlı dövlət proqramlarının hazırlanmasında, bu proqramların icrasında (müxtəlif elmtutumlu layihələrin həyata keçirilməsində) universitetlərin fəal iştirakını təmin etmək, bu istiqamətdə mövcud olan müxtəlif süni maneələri aradan qaldırmaq lazımdır.

Təhsil insanların bilik, bacarıq və səriştələr əldə etməsi sahəsində imkanlarını genişləndirir, insan kapitalını formalaşdırır, həyatın keyfiyyətini dəyişir və iqtisadi artımın mənbəyi rolunu oynayır. Müasir təhsil müəssisələri cəmiyyətin mədəni irsinin nəsildən nəsəyə ötürülməsinə şərait yaradır və insanları onların iqtisadi və sosial statuslarını müəyyən edəcək peşəkar bilik və bacarıqlarla təmin edir. Eyni zamanda təhsil müddətində uşaq və yeniyetmələrdə mənəvi ideallar, davranış stereotipləri və ətraf aləm haqqında rəy və təsəvvürlər formalaşır.

İqtisadçılar uzun müddət hesab etmişlər ki, hər hansı ölkənin iqtisadi resurslarının əsas hissəsi fiziki kapitaldır, maddi-əşyavi sərvətdir. 1995-ci ildə Dünya Bankının 192 ölkə üzrə tədqiqatı isə göstərdi ki, fiziki kapital ümumi sərvətin yalnız 16%-ni təşkil edir, özündə təhsili və ümumi sərvətin 64%-ni ehtiva edən insan kapitalı daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Almaniya, Yaponiya və İsveçrə kimi yüksək gəlirli iqtisadiyyatlarda ümumi kapitalın 80%-dək hissəsi insan kapitalından ibarətdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Aparılan araşdırmalar nəticəsində müəssisələrdə innovasiya fəaliyyətinin aparılması praktikası göstərir ki, yenilikçi müəssisələr fəaliyyətin ilk dövrlərində bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan daxili və xarici maneələrlə qarşılaşırlar. Əsas daxili maneələrə yeniliyin yaradılması və texnoloji mənimsənilməsi üçün elmi və texniki məhdudiyyətləri, ciddi maliyyə çatışmazlığını aid etmək olar. Xarici maneələrə isə bazarın yeniliklərə qarşı psixoloji və iqtisadi faktorlarla izah olunan müqavimətini, mövcud rəqiblərin maliyyə və satış şəbəkəsi ilə təmin olunmuş güclü əks reaksiyasını, müəlliflik hüquqlarının qorunmasında mövcud çətinlikləri aid etmək olar. Belə şəraitdə yenilikçi müəssisələrin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi milli iqtisadiyyatın innovativ inkişaf yoluna keçməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aparılmaqda olan vergi islahatları vergi sisteminə milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının təmin edilməsi istiqamətində daha mürəkkəb vəzifələri yüksək keyfiyyətlə icra etmək üçün geniş imkanlar yaratmaqdadır. Yüksək texnologiyalar parklarında fəaliyyətə tətbiq olunan çox ciddi vergi güzəştlərinin və digər tənzimlənmə tədbirlərinin yaxın gələcəkdə verəcəyi nəticələr dövlətin bu istiqamətdə apardığı tənzimlənmə tədbirlərinin nə dərəcədə səmərəli olduğunu göstərəcəkdir.

Digər bir məsələ isə elmtutumlu texnologiyalardan istifadə edilməsi iqtisadi inkişafın yeni bir istiqamətinin “İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın” yaranmasına səbəb olur. İnnovasiya yönümlü iqtisadi inkişaf modeli öz yüksək səmərəliliyini dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin timsalında sübuta yetirdi.

Araşdırmalar göstərir ki, innovasiya iqtisadiyyatı dünya meyarlarına görə rəqabət qabiliyyətli məhsulların yaradılması və iqtisadi inkişaf üçün lazım olan 6 əsas tərkib ünsürünü özündə birləşdirir:

- 1) təhsil;
- 2) elm;

- 3) yüksək keyfiyyətli həyat səviyyəsi və yüksək ixtisaslı mütəxəssislər də daxil olmaqla bütövlükdə insan kapitalı;
- 4) qanunvericilik bazasını, texnoparkları, innovasiya mərkəzlərini və sairəni özündə birləşdirən innovasiya sistemləri;
- 5) yenilikləri həyata keçirən innovasiya sənayesi;
- 6) insan kapitalının fəaliyyət göstərməsi üçün əlverişli şərait.

Rabitə texnologiyasında inkişafın iqtisadiyyatın fəaliyyətində və iqtisad elmində yaratdığı dəyişikliklərin ifadə edilmə və şərh olunmasında iqtisadçılar, gələcək politoloqlar və texnologiyalarla məşğul olanlar arasında əhəmiyyətli sayıla biləcək fərqliliklər olmaqla birlikdə, üzərində həmfikir olunan əsas məqam, iqtisadiyyatın fəaliyyət mexanizminin artıq əvvəlki kimi olmamasıdır. Həqiqətən də kommunikasiya texnologiyalarındakı inkişaf nəticəsində, daha çox fiziki mal və xidmətlər üzərindən aparılan ənənəvi ticarətin şəkli, rəqəmsal mal və xidmətlər çəkili e-ticarətə çevrilməkdədir. Sərhədsiz olduğu qəbul edilən "bilik" ən əhəmiyyətli istehsal faktoru halına gəlməkdə və ənənəvi ödəniş vasitələrinə e-pul əlavə edilir. Beynəlxalq ticarət rejimində dəyişikliklər olur və bazarlar daha rəqabətə davamlı və qlobal hala gəlməkdə və şirkətlərin əsas məqsəd və təşkilati strukturlarında əhəmiyyətli dəyişikliklər ortaya çıxır.

Elm texnologiya və innovasiya ikili proseslərin, makroiqtisadi səviyyədə qlobal rəqabət gücünün ictimai və iqtisadi rifahı necə bir mexanizmlə təsir etdiyinə həll etməsi, bu sahədə ediləcək siyasət layihələrinin səmərəliliyini və uğurunu artıracaqdır. Mikroiqtisadi səviyyədə elm-texnologiya innovasiya fəaliyyətin firmaların rəqabət qabiliyyəti və qazanclarının artırılmasındakı əsas mexanizm elm-texnologiya innovasiya sahəsində irəliləyişlərin firmalar üçün xərcləri salması, məhsuldarlığı artırması, yeni və rəqiblərə fərq atacaq məhsul müxtəlifliyini artırması sayəsində firmalar rəqabət üstünlüyü əldə edərək bazar paylarını yüksəldib gəlirlərini artırma bilərlər.

Nəticə etibarı ilə iqtisadiyyatın innovasiya yönümlı olması aşağıda adı çəkilən əlamət və indikatorlarla xarakterizə olunur:

- iqtisadi sərbəstlik səviyyəsi;
- təhsil və elmin yüksək inkişaf səviyyəsi;
- həyat keyfiyyətinin yüksək səviyyəsi;
- insan kapitalının yüksək keyfiyyəti;
- innovasiya yönümlı istehsal və məhsulların xüsusi çəkisinin yüksək olması (60-80%);
- rəqabət və innovasiyalı məhsula yüksək tələbin olması;
- innovasiyalı təklifin çox olması və rəqabət hesabına onların ən səmərəlilərinin seçilməsi;
- yeni bazarların yaradılması;
- bazarların müxtəlifliyi prinsipinin gözlənilməsi.

İnnovasiyanın nəticələri aşağıdakılardan ibarətdir.

- ✓ Məhsulun çeşidi təzələnir, rəqabət qabiliyyəti yüksəlir, əhalini tələbatının ödənilməsinə kömək edir.
- ✓ İstehsalın səmərəliyi yüksəlir, məhdud resurslardan qənaətlə istifadə olunur, istehsal xərcləri azalmaqla mənfəət artır.
- ✓ Yeniliklər sosial nəticələrlə səciyyələnir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

Azərbaycan dilində ədəbiyyatlar

1. Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009, 416 s
2. Aslanzadə İ.A. “İnnovasiyanın idarə edilməsi” Bakı 1997
3. Səfərov R. “Azərbaycanda yeni texnologiyaların tətbiqi sahəsində innovasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi mexanizmləri” Bakı 2007
4. A.H.Tağıyev və İ.B.Əmirov. İnnovasiya menecmenti. Bakı: Təknur nəşriyyatı, 2010 Sənədi saxlayan: Presidential Library
5. A.H.Tağıyev. İnnovasiya layihələrinin menecmenti. Bakı, 2013.
6. Əhmədov İ. B. İnnovativ cəmiyyət və təhsil. “Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında elmitədqıqat informasiya sisteminin rolu. II Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. ETİ- 50”. Bakı, 2008, səh. 359-365.
7. A.H.Tağıyev. İnnovasiya siyasəti. Bakı, 2013
8. G.A.Əzizova, Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti/ Bakı 2012
9. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin əsasları/ M.A.Əhmədov, A.C.Hüseyn
10. M.Atakisiyev, Q.Süleymanov «İnnovasiya menecmenti», Bakı-2004.

Rus dilində ədəbiyyatlar

11. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент/ И.Т. Баланов. СПб: Питер, 2001.
12. Гамидов Г. С., Исмаилов Т. А., Туккель И. Л. Инновационная экономика: стратегия, политика, решения. — СПб.: Политехника, 2007 — 356 с.
13. Гамидов, Г.С. Инновационная экономика – стратегическое направление развития России в XXI веке / Г.С. Гамидов, Т.А. Исмаилов // Инновации. – 2003. – № 1.

14. Гамидуллаев Р.Б., Гамидуллаева Л.А. Роли малого инновационного предпринима- тельства в социально-экономическом развитии государства // Образование и наука в XXI веке. VII Международная конференция. – София, 2011. – Т. 5. – С. 70-73.
15. Трухин С.А. Совершенствование механизмов управления инновационной деятельностью в регионе (на примере Алтайского края): Автореф. диссерт. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук. Барнаул, 2006.
16. Уланова Ж.Ю. О необходимости развития инновационной инфра- структуры. -СПб: Изд-во СПбГУЭФ, 2006г.
17. Уланова Ж.Ю Роль инновационно - технологического предпринимательства в импортозамещении и экспортной ориентации. Вестник СГЭУ -2006 г..
18. Габибов Ф.Г. Управление научно-техническими инновациями. Баку - 2003, 255 с.
19. Симкина Л.Г. Человеческий капитал в инновационной экономике. Санкт- Петербург, СПбГИЭА, 2000, 152 с.
20. Лукичёва Л. И. Управление интеллектуальным капиталом. М.: Омега-Л, 2007. 552 с.
21. Шамрай А.А. Проведение анализа состояния инновационной инфраструктуры в городе Москва и разработка предложений по совершенствованию ее деятельности. М., 2005.
22. Федосеева, Т.А. Инновационное развитие экономической системы: оценка инновационного потенциала / Инновации. – 2006.
23. Инновационная политика/под ред. проф. В.И. Дуженкова. М., 2000.
24. Кольчихина В.Н. Взаимодействие малого предпринимательства и кредитных институтов в России // Современные аспекты экономики. – СПб., 2006. – № 16 (109). – С. 226-230.

25. Кондорсе Ж.А. Эскиз исторический картины прогресса человеческого разума. М.: Соцэгиз, 1936.
26. Лапин Н.И. Системно-деятельная концепция исследованиями нововведения//Диалектика и системный анализ. М., Наука, 1986.
27. Левинсон А. Экономические проблемы управления НТП: Опыт системного анализа. М.: Экономика, 1973

İngilis dilində ədəbiyyatlar

28. Schultz T. Investment in Human Capital. N.-Y., 1971.
29. Strulik H. 2005, “The Role of Human Capital and Production Growth in R&D-Based Models of Economic Growth. Review of International Economics ” vol. 13 pp.129-45.
30. Wessner C. W, Strengths & Challenges in the U.S. Innovation System: An American Perspective, (2005)
31. Jensen, M.B, Johnson, B., Lorenz, N., Lundvall B, Codification and Modes of Innovation, 2004
32. Elci, S. Annual Innovation Policy for Turkey, September 2003- August 2004, European Commission (2004)
33. Elci, S. Innovation Policy Profile: Turkey, European Commission, (2003)

Web ünvanlar

34. World Economic Forum – The Human Capital Report 2015, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Human_Capital_Report_2015.pdf
35. www.ideas.repec.org
36. www.kitab.az
37. www.kitabxana.org
38. www.iqtisad.net

39. <http://www.taxes.gov.az>. – AR Vergilər Nazirliyinn rəsmi web ünvanı.
40. <http://www.nba.az> –AR Milli Bankının rəsmi web ünvanı.
41. <http://www.azstat.org>. – Azərbaycan Dövlət Statistika Orqanının rəsmi web ünvanı.
42. www.oecd.org
43. www.girisimcilik.org
44. <http://www.kitab.az>. – Azərbaycan Elektron Kitabxanası.
45. <http://www.maliyye.gov.az> – AR Maliyyə Nazirliyinin rəsmi web ünvanı.
46. <http://www.iqtisad.net>. – İqtisadiyyatla bağlı web ünvanı.
47. <http://www.e-konomistdergi.com/linker/htm>
48. <http://www.kitabxana.org>. – “Far Centre” Elektron kitabxanası.
49. <http://www.sahibkar.biz>. – Sahibkarlarla yardım saytı.
50. <http://www.innovasiya.az/>

Резюме

Инновация является отражением экономической и общественной системы, связанной с различием и изменением больше с результатом новшества, чем с ним самим. Превращение информации в экономическую и общественную выгоду является результатом культуры, созданной благодаря совмещению стремления к изменению, открытости новшеству и духом предпринимательства. Инновацию можно разделить на такие категории, как информационная, служебная, процессуальная, организационная, маркетинговая, технологическая, общественная и т.д.

Под инновационной деятельностью подразумевается практическое применение результатов научных исследований и опытно-конструкторских работ (НИОКР), увеличивающих эффективность производства, коммерции, управления и социальных процессов. В результате инновационного процесса предлагаются новые или же усовершенствованные продукты и услуги. В то же время инновация может быть применена в технологических, управленческих и организационных процессах. Инновационная деятельность направляется на усовершенствование интеллектуальной деятельности общества.

Экономическое развитие страны зависит от количества и характера факторов, используемых в производстве. По этой причине наряду с количеством труда, капитала и природных богатств также нужно учитывать такие факторы увеличивающие производство, как технологическое развитие, организационные факторы и общечеловеческий инвестиционный опыт. Главная причина названия самого развитого общества «Информационным обществом» происходит из стратегического превосходства информации. Информационный фактор, обеспечивающий большие преимущества по сравнению с другими производственными факторами, представляет собой наиболее фундаментальную толкательную силу экономического развития.

SUMMARY

Innovation expresses economic and social system which differentiates and changes results of the newness. It is the cultural product originated from the fusion of turning information to economic and social benefits, desire to change, openness for novelty and entrepreneurial spirit. The innovation can be divided into categories such as, product, service, process, organizational, technological, social, marketing and etc.

Innovative activity is considered as practical application of results of the industrial, commercial, and social process of improving the efficiency of research and development works. As a result of the innovation process new or improved products and services are offered. At the same time, innovation can be applied to technological, management and organizational processes. Innovation activity is aimed at improving the intellectual activity of society.

Economic development of a country depends on the nature and number of factors used in production. For this reason, technological development, universal human experience and organizational factors which increase the productivity should be taken into account along with labor, capital and natural resources. The main reason of naming the most developed society as the "Information Society" is strategic advantage of information. Information factor is ensuring great advantages in comparison with other factors of production, it forms fundamental pushing strength of economic development.

Innovative economy is the key point of the macroeconomic expansion and sustainable economic development. In many countries, mainly in developed countries as well as the importance of innovative economy getting known better, it turned the basis of the state policy. Therefore, the conditions required for the provision of innovation, has become one of the most important tasks of the state.